МЕЃУНАРОДЕН СЛАВЈАНСКИ УНИВЕРЗИТЕТ

„ГАВРИЛО РОМАНОВИЧ ДЕРЖАВИН“

СВЕТИ НИКОЛЕ – БИТОЛА

РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

ФАКУЛТЕТ ЗА ПСИХОЛОГИЈА

ПОСЛЕДИПЛОМСКИ СТУДИИ ПО ПСИХОЛОГИЈА ВО СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

МАГИСТЕРСКИ ТРУД НА ТЕМА

АДОЛЕСЦЕНЦИЈА И ЛОКУСОТ НА КОНТРОЛА

СТУДЕНТ: ИВАН ГЕОРГИЕВ

БРОЈ НА ИНДЕКС: 1731002

МЕНТОР: ПРОФ.Д-Р ВАНГЕЛИЦА ГАВРИЛОВА

Св.Николе, април 2023

СОДРЖИНА

Апстракт 5

ВОВЕД 6

I. Корени на локусот на контрола и неговата поврзаност со донесување одлуки 7

ХЕУРИСТИКА ВО ПСИХОЛОГИЈАТА 7

II. УДВОЈУВАЊЕ ЛОШ ИЗБОР 8

III. ЕМОЦИИ И НИВНОТО ЗНАЧЕЊЕ ЗА ДОНЕСУВАЊЕ ОДЛУКИ 8

ПОСТОЈАНА СОСТОЈБА НА ОДВРАЌАЊЕ – Донесувањето одлуки и расеаноста на лукусот на контрола 9

Разбирање на динамиката на одлучување и избор 9

Социопсихолошкиот увид на донесување на избор 10

Теории на расудување, одлучување и избор 10

Пристапот за обработка на информации за истражување на одлуки (Пејн и Бетман, 2004) 11

Адаптивна рамка за донесување одлуки 11

Улогата на атрибутите во процесот на одлучување 12

Несигурноста за реално добивање на вредноста на атрибутот 12

Подготвеност да се прифати загуба на еден атрибут за добивка на друг 13

Употреба на различни стратегии за избор 15

IV. Улогата на емоциите и другите цели во процесот на одлучување 16

Рамка за избор на цели за донесување одлуки 16

Минимизирање на негативните емоции 17

Двојно-процесниот начин на увидување 18

Корисноста на рамката за донесување одлуки за студии и експерименти 20

V. Други Хеуристички модели 22

Хеуристика на распознавање 22

VI. Социјална хеуристика 23

Хеуристика заснована на причини 23

Импликации на хеуристиката за разбирање на одлучувањето 24

Релевантност на хеуристиката во студии и истражувања 25

Ризик и неизвесност 26

VII. ФАКТОРИ КОИ ВЛИЈААТ ВРЗ ДОНЕСУВАЊЕТО НА ОДЛУКИ 28

Донесување одлуки во име на некој друг 29

VIII. КАКО КАЈ АДОЛЕСЦЕНТИТЕ СЕ ОФОРМУВА ОДГОВОРНОСТ 30

КОГНИТИВНОТО СОЗРЕВАЊЕ КАЈ АДОЛЕСЦЕНТИТЕ И ПОВРЗАНОСТА СО ДОНЕСУВАЊЕ ОДЛУКИ 31
ОДГОВОРНОСТ И КОНТРОЛА 32
IX. АВТОНОМИЈА 33
КОНЦЕПТ ЗА АВТОНОМИЈА 33
Развој на автономија за време на адолесценцијата 34
X. ИНТЕРНАЛИЗАЦИЈА 38
XI. ИДЕНТИТЕТ 41
XII. ОДГОВОРНОСТ И СЛОБОДА 42
XIII. УЛОГАТА НА МОТИВАЦИЈАТА – Адолесценција, мотивација и фамилија 43
ПЕРСПЕКТИВА НА АДОЛЕСЦЕНТ 44
XIV. Бернули и донесување одлуки 46
СКАЛА НА ПАД И ПОДЕМ – КОМПАРАЦИЈА 48
ПРОМЕНЛИВА КОМПАРАЦИЈА 49
Атрибуционен стил на донесување одлуки 50
XV. Локус на контрола 53
ЛОКУС НА КОНТРОЛА И АКАДЕМСКИ ПОСТИГАЊА 57
Текот на истражувањето во Кентаки, САД и статистичката точност на премерените варијабли 58
XVI. Истражување Гимназија, 2022г. Славчо Стојменски, ШТИП 61
1. **Дефинирање на проблемот и основните поими** 61
2. **Предмет на истражувањето** 63
3. Цел 63
4. Задачи на истражувањето 64
5. Хипотеза 64
5.1 Подхипотези 65
6. Варијабли на истражувањето 65
ТЕХНИКИ И ИНСТРУМЕНТИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО 66
7. Популација и примерок 68
Графикон 1: Процентуална застапеност на испитаниците според пол 68
7.2 Организација и тек на истражувањето 69
1. Статистичка обработка на податоците 69
1.1 Анализа и интерпретација на резултатите од дескриптивна статистика 70
Графикон 1: Графички приказ на резултатите од дескриптивната статистика за варијаблите внатрешен и надворешен локус и училишен успех. 71
Табела 2: Резултати од дескриптивната статистика во однос на женски пол од вкупно 71 испитаничка. 71

Графикон 2: Графички приказ на варијаблите внатрешен и надворешен локус и училишен успех кај испитаници од женски пол 72

Табела 3: Резултати од дескриптивна статистика во однос на машки пол од вкупно 29 испитаника. 73

Графикон 3: Графички приказ на варијаблите внатрешен и надворешен локус и училишен успех кај партиципиенти од машкиот пол..... 74

3.1 Анализа и интерпретација на резултатите добиени од линеарната корелација 74

Табела 4: Резултати од линеарна корелација помеѓу испитуваните варијабли внатрешен локус и училишни оцени кај вкупниот број на испитаници, прикажано со Пирсоновиот коефициент на корелација. 75

Табела 5: Резултати од тестот на корелација за испитуваните варијабли внатрешен локус на контрола и училишен просек 75

Графикон 4: Графички приказ на корелацијата на испитуваните варијабли училишен просек и внатрешен локус од вкупниот број на испитаници. 76

Табела 6: Резултати од линеарна корелација помеѓу испитуваните варијабли надворешен локус и училишни оцени кај вкупниот број на испитаници, прикажано со Пирсоновиот коефициент на корелација. 76

Табела 7: Резултати од тестот на линеарната корелација на испитуваните варијабли надворешен локус и училишен просек 77

Графикон 5: Графички приказ на корелацијата на испитуваните варијабли училишен просек и надворешен локус на контрола од вкупниот број на испитаници. 77

Табела 8: Резултати од тестот за независни примероци за варијаблите пол и внатрешен локус. 79

Графикон 6: Графички приказ на резултатите од t-тестот за независни примероци. 79

Табела 9: Резултати од тестот за независни примероци за варијаблите пол и надворешен локус. 80

Графикон 7; Графички приказ на резултатите од t-тестот за независни примероци за варијаблите надворешен локус и пол. 81

8. Дискусија 82

XVII. ЗАКЛУЧОК 87

РЕФЕРЕНЦИ И КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА 89

ПРИЛОЗИ 94

Апстракт: Овој труд ја истражува поврзаноста на локус на контрола и училишниот успех преку истражување спроведено на ученици во средна школа. Истражувањето не покажа корелација помеѓу ЛНК и училишниот успех, но се докажа поврзаноста помеѓу ЛНК и пол. За надворешен локус добиен е коефициент на корелација r = 0.15 со статистичка значајност p = 0.2 и за алфа коефициент α= 0.05. За p е добиена поголема вредност од алфа коефициентот (p>0.05). Од резултатите добиени на t-тестот за независни примероци за варијаблите надворешен локус и пол, е добиена статистичката значајност на p=0.2. Од резултатите добиени од тестот за независни примероци за варијаблите внатрешен локус и пол, добиена е значајна статистичка вредност од p = 0.07. Доминантен кај испитаниците е надворешниот локус на контрола (63%) додека со внатрешен ЛНК се само 37%.

Abstract: This paper researches the connection between locus of control and scholar achievement through research carried out on highschool students. The research doesn't show any connection between LOC and scholarly achievement, but it does show connection between LOC and sex. External locus shows a coefficient of correlation r = 0.15 with statistical value p = 0.2 and for the alpha coefficient α= 0.05. For p results show a higher value from the alpha coefficient (p>0.05). From the results gotten on the t-test for independent samples for the variables external locus and sex there is a statistical significance of p=0.2. The results shown from the test of independent samples for the variables internal locus and sex there is a statistical significance of p=0.07. The external locus of control is dominant among the respondents (63%), while only 37% have an internal locus of control.

***Клулни зборови**: Локус, контрола, адолесценти, психологија, развој*

***Keywords**: Locus, control, adolescence, psychology, development*

ВОВЕД

Овој труд е наменет за разоткривање на поврзаноста на локусот на контрола и академскиот успех на ученици во четврта година.

Истражувањето и теоретскиот дел главно опфаќаат 3 дела на трудот, и тоа:

- Локусот на контрола кај адолесценти (четврта година на возраст од 18г)
- Локусот на контрола и неговата полова поврзаност
- Локусот на контрола и неговата поврзаност со висок или низок училишен зависно од тоа дали индивидуата има внатрешен или надворешен локус на контрола.

Врз основа на направеното истражување и спроведеното тестирање се доаѓа до заклучок дека училишниот успех нема знајачна корелација со локусот на контрола, поконкретно на спроведеното истражување во СОУ „Славчо Стојменски„ во Штип, од резултатите привземени од 100 испитаници и од добиените резултати од линеарната корелација помеѓу испитуваните варијабли контрола на локус и училишените оцени кај вкупниот број на испитаници, можеме да заклучиме дека корелацијата помеѓу овие две варијабли во испитуваниот примерок на испитаниците не е статистички значајна а коефициентот на корелација r е приближно 0. За надворешниот локус добиен е коефициент на корелација r = 0.15 со статистичка значајност p = 0.2 за алфа коефициент α= 0.05. Бидејќи за p е добиена поголема вредност од алфа коефициентот (p>0.05) заклучуваме дека резултатите добиени не се со голема значајност.

Од резултатите добиени на t-тестот за независни примероци за варијаблите надворешен локус и пол, се добиени средни вредности за женски пол 10,9 и машки пол 8,9. Статистичката значајност изнесува p=0,2 што укажува на слаба значајност на резултатите.

Од резултатите добиени од тестот за независни примероци за варијаблите внатрешен локус и пол, за средната вреднос кај женскиот пол е добиена вредност од 6,1 додека за машките изнесува 5,3 со статистичка значајност од p = 0.07. Оттука можеме да заклучиме дека постојат полови разлики во однос на внатрешниот локус на контрола.

I. Корени на локусот на контрола и неговата поврзаност со донесување одлуки

Според Херодот потребен е добар аргумент за добра одлука. Аристотел предложил дека постојат три принципи кои се користат при создавањето на добар аргумент: етос, патос и логос.

Неговиот предлог се засноваше на три вида принципи: етички или етос, емоционална привлечност или патос и логичен приговор или логос. [1]

ХЕУРИСТИКА ВО ПСИХОЛОГИЈАТА

За да донесуваме одлуки брзо и економично, нашиот мозок се потпира на голем број когнитивни кратенки познати како хеуристика. Овие ментални правила ни овозможуваат да донесуваме пресуди доста брзо и честопати прилично прецизно, но тие исто така можат да доведат до нејасно размислување и лоши одлуки.

Пристрасност (Ефект на закотвување, прицврстување) - Во многу различни ситуации, луѓето користат точка како сидро што потоа се прилагодува за да даде конечна проценка или вредност.

Во класичниот експеримент на истражувачите Амос Тверски и Даниел Канеман, од учесниците беше побарано да завртат тркало на среќата што нудел број помеѓу 0 и 100. Потоа од испитаниците беше побарано да погодат колку земји во Африка припаѓаат на Обединетите нации. Оние кои добиле висок број на тркалото на среќата имале поголема веројатност да погодат дека има многу африкански земји во ОН, додека оние кои добиле помал број веројатно да дадат многу помала проценка.

Психогијата дава сугестија дека само **свесното разгледување** за тоа како хеуристиката влијае на одлуките може да ви помогне да избегнете да носите лоши одлуки – но сепак, останува прашањето што е добра а што лоша одлука?

[1] За Аристотел, добар аргумент би ги содржи сите три.

“Старото научено пречи на новото учење и новонаученото може да му пречи на старото научено” – затоа се поставени и термините антероградна и ретроградна меморија кои го означуваат токму ова.

II. УДВОЈУВАЊЕ ЛОШ ИЗБОР

Дури и кога на оние околу нас, до одреден степен им е јасно дека изборот бил погрешен, удвојувањето може многу да има врска со нашето его и дали можеме или да не признаеме дека сме направиле грешка – ваквите појави се секојдневни.

III. ЕМОЦИИ И НИВНОТО ЗНАЧЕЊЕ ЗА ДОНЕСУВАЊЕ ОДЛУКИ

Отпорноста има голема врска со тоа како можеме да се справиме со силните емоции и да не дозволиме емоциите сами да носат одлуки наместо нас. Разгледувањето на емоциите е важно. Страста за нешто може да не придвижи напред, но може и да ни го замати видот.

Треба да размислуваме за тоа што е правилно, а не само да чувствуваме што е правилно. Одењето со нашето „чувство на стомакот“ може да работи кога ја користиме и главата.

Искусувањето на фрустрација, лутина, возбуда, радост и многу други се основен дел од секојдневното човечко искуство.

Овие емоции имаат значајна улога во нашите животи, веројатно не треба да го гледате истражувањето за да знаете дека нашите емоции, особено во моментите на врвен гнев и среќа, може да ја попречат нашата способност да донесуваме добри одлуки.

Со толку многу одлуки што треба да се донесат, особено оние кои имаат големо влијание врз другите луѓе, неизбежно е да се доживее замор од одлуките.

За да се спротивставите на тоа, идентификувајте ги најважните одлуки што треба да ги донесете и, колку што е можно почесто, дадете приоритет на вашето време за да ги донесувате кога нивото на вашата енергија е највисоко.

ПОСТОЈАНА СОСТОЈБА НА ОДВРАЌАЊЕ – Донесувањето одлуки и расеаноста на лукусот на контрола

Технолошкото цунами во изминатата деценија воведе ера на невидена погодност. Но, исто така создаде средина каде информациите и комуникацијата никогаш не престануваат. Истражувачите проценуваат дека нашиот мозок денес обработува пет пати повеќе информации отколку во 1986 година. Следствено, многумина од нас живеат во континуирана состојба на расеаност и се борат да се фокусираат.

Нашите одлуки ги обликуваат нашите односи - и сè повеќе во денешниот хипер-поврзан свет, одлуките придонесуваат за нашето ниво на енергија и колку сме ефикасни во различните аспекти од нашите животи.

Разбирање на динамиката на одлучување и избор

Во разбирањето на донесување одлуки имаме три прашања:

• Кои се процесите со кои луѓето избираат и кои ограничувања ги обликуваат процесите за донесување одлуки?

• Кои се личните и еколошките предуслови за остварување избор и како овие услови влијаат на изборот?

• Колку овие сознанија се релевантни за избор на социјална грижа?

Во овој прилог треба да го погледнеме процесот на избор:

Социопсихолошкиот увид на донесување на избор

Изборот е резултат на процес кој вклучува расудување и проценување, односно евалуација на различни опции и донесување одлука за тоа која опција да се избере. За да се случат овие процеси и да се направи избор, треба да има две или повеќе алтернативи од кои може да се избере. Овие алтернативи треба да имаат одредена позитивна вредност; во оваа смисла, „изборот“ помеѓу нешто што дефинитивно е посакувано и нешто што дефинитивно не е посакувано, не е вистински избор. Сите процеси кои се вклучени во изборот вклучуваат сознание, а психолошките теории се концентрираат на објаснување како луѓето прават избори, особено когнитивните процеси кои се во основата на изборот. Емпириското истражување за тоа како луѓето донесуваат одлуки и избори опфаќа низа различни луѓе во различни ситуации, на пример, од лекари кои лекуваат пациенти или инвеститори и финансиски експерти, до студенти кои учествуваат во психолошки експерименти. Сепак, сугерира дека различни луѓе во различни ситуации често размислуваат за одлуките на ист начин, како одраз на фактот дека човечките суштества имаат заеднички сет на когнитивни вештини. Овие когнитивни вештини како и нивните ограничувања се исто така влијателни во ограничувањето на изборите, така што изборот во реалноста варира од она што може да се смета за точно, идеално и логично.

Теории на расудување, одлучување и избор

Теориите во врска со расудувањето, одлучувањето и изборот генерално спаѓаат во две категории: нормативни теории на сознанието и описни теории на когниција. Нормативните теории се занимаваат со „како треба или не треба да расудуваме, да судиме и да одлучуваме“. Теориите кои спаѓаат во оваа категорија вклучуваат формална логика, теорија на веројатност и теорија на одлуки. Описните теории треба да опишат како луѓето всушност размислуваат кога донесуваат одлуки и имаат емпириски докази за да ги поддржат.

Пристапот за обработка на информации за истражување на одлуки (Пејн и Бетман, 2004)

Пристапот за обработка на информации за истражување на одлуки може да се проследи до истражувањата на Симон (1955) и поимот за ограничена рационалност, односно луѓето се „ограничени“ со ограничувања од надворешните влијанија во околината (на пример, трошоците за информации) и во умот (за на пример, ограничена меморија); овие ограничувања го обликуваат однесувањето на луѓето. Истражувањето со овој пристап првично се фокусира на когнитивните аспекти на одлучувањето; во поново време се прошири за да ги вклучи емоционалните и аспектите на леснотија и одлучување.

Пристапот се заснова на следните претпоставки:

• Ние сме многу селективни за тоа на кои информации внимаваме и како се користат.

• Стекнувањето и обработката на информации има когнитивни и/или емоционални трошоци.

• Користиме механизми за поедноставување (хеуристика) за избор и обработка на информации: идентификувани се многу различни хеуристики.

• Хеуристиката се избира врз основа на природата на проблемот со задачата.

• Верувањата и преференците често се конструираат/генерираат преку процесот на одлучување, за разлика од поединците кои имаат познати, добро дефинирани преференци кои ги доведуваат во ситуација на одлучување.

Адаптивна рамка за донесување одлуки

Адаптивната рамка за донесување одлуки е пример за пристапот за обработка на информации за донесување одлуки. Се занимава со тоа како поединците избираат помеѓу различните правци на дејствување, особено во ситуации на избор каде што ниту една единствена алтернатива (или опција) не е најдобра за сите атрибути (или квалитети, карактеристики). Ваквите одлуки се познати како проблеми со повластен избор.

Адаптивната рамка за донесување одлуки тврди дека проблемите со повластен избор генерално се решаваат преку процес на стекнување информации и евалуација за алтернативите и нивните атрибути. Атрибутите со кои се дефинирани различните опции ќе се разликуваат според:

• нивната пожелност за одлучувачот;

• неизвесноста за реално добивање на вредноста на атрибутот;

• подготвеноста на одлучувачот да прифати загуба од еден атрибут за добивка од друг атрибут.

Улогата на атрибутите во процесот на одлучување

Пример :

Поединец ги мери и разгледува околностите за различни дестинации за одмор

Следниве атрибути се важни за донесување на одлуки во секојдневието на оваа личност:

• Време: екстремни температури (многу топло или многу ладно)

• Култура: недопрена, недоволно туристичка / премногу туристичка

• Време на патување: не повеќе од 10 часа

Лична безбедност: загрозена безбедност

• Локација: непозната

• Јазик: недоволно познавање на јазикот на околината

Постојат и други атрибути кои што не се наведени, кои можат да варираат во зависност од тоа каква ситуација земаме предвид (дали истата ситуација се набљудува или истражува)

Несигурноста за реално добивање на вредноста на атрибутот

Некои од посакуваните атрибути се посигурни од другите. Така, локацијата и јазикот на различните дестинации може внимателно да се истражат однапред и

поединецот може да биде сигурен за нив. Има помала сигурност во однос на другите атрибути и нивото на сигурност може да варира помеѓу алтернативите. Така, додека за една дестинација има 90% сигурност дека ќе биде 35 С и ќе има 8 часа сонце секој ден, друга дестинација може да биде потопла и посончева, но времето е помалку предвидливо и има само 75% шанси за температури од најмалку 38 С и 10 часа сонце дневно.

Подготвеност да се прифати загуба на еден атрибут за добивка на друг

Личноста при донесување на одлуки, треба да е подготвена да жртвува еден атрибут за да добие друг атрибут, на пример оваа личност е подготвена да се откаже од топлото време за да најде поголема лична сигурност.

Теоретичарите тврдат дека постојат опсег на стратегии (хеуристика) кои некој може да ги користи за решавање на проблем со избор на повеќе атрибути. Избраната стратегија ќе зависи од барањата на задачата (на пример, бројот на алтернативи што треба да се разгледаат), колку треба да биде точна одлуката и од индивидуалните разлики. Со други зборови, различни индивидуи ќе изберат различни стратегии, а тоа исто така ќе варира во зависност од важноста на ситуацијата на одлучување за таа индивидуа.

Некои стратегии ќе ги користат сите релевантни информации, други ќе ги користат информациите на поограничен и често многу поселективен начин.

Некои стратегии се фокусираат на алтернативи и обработуваат се по ред, другите стратегии се повеќе фокусирани на атрибутите.[2]

Поедноставните процеси на одлучување (хеуристика) заштедуваат на когнитивниот напор само со обработка на некои од информациите релевантни за одлуката. Во експериментални услови се покажа дека тие работат се помалку и

[2] Вредностите на неколку алтернативи на еден атрибут се испитуваат пред да се разгледаат информациите за друг атрибут.

помалку добро колку е поголем бројот на важни атрибути. Истражувачите идентификувале и именувале различни типови на хеуристика.

• Лексографска стратегија (LEX): тука стратегијата е да се идентификува и да се избере алтернативата со најдобра вредност на најважниот атрибут.

• Задоволувачка стратегија за одлуки (SAT) (Simon, 1955): оваа хеуристика ја вклучува вредноста на секој атрибут за алтернативата/опцијата што моментално се разгледува, која се споредува со однапред одредено ниво на исклучување за тој атрибут. Ако некој атрибут не успее да го исполни нивото на исклучување, опцијата се отфрла и се разгледува следната опција. Откако ќе се идентификува задоволителна алтернатива, таа алтернатива се избира (така што можеби не е „најдобрата“). Ако ниту една опција не го помине ограничувањето, нивоата може да се релаксираат и процесот да се повтори.

• Елиминација по аспекти (EBA) ова е најчесто користена хеуристичка која содржи елементи на LEX и SAT. EBA ги елиминира опциите кои не исполнуваат минимална гранична вредност за најважниот атрибут или немаат посакуван аспект за најважниот атрибут. Процесот на елиминација се повторува за вториот најважен атрибут и продолжува додека не остане една опција. Редоследот по кој се разгледуваат атрибутите ги одразува основните вредности на носителот на одлуки. Теоретичарите тврдат дека „точноста на одлуката“ е под влијание на употребените атрибути (на пример, селективно следење на ирелевантни или релативно ирелевантни атрибути).

Истражувачите исто така покажаа дека носителите на одлуки можат да комбинираат стратегии за избор. Типична комбинирана стратегија може да вклучи елиминација на некои алтернативи во прилично широк спектар на гледање на опциите, проследено со втора фаза во која останатите опции се анализираат подетално.

Лабораториските истражувања за ефективноста/точноста на хеуристиката покажаа дека хеуристиката може да резултира со многу прецизни / висококвалитетни одлуки со значителни заштеди во когнитивниот напор. Сепак, ниту една хеуристика не функционира добро во сите средини и затоа на луѓето им треба репертоар на хеуристика. Истражувачите исто така покажаа дека, во случаи на значителен временски притисок, едноставното правило LEX е често најдобро во смисла на одржување на точноста на одлуката. Односно, најдобро е да се испитаат некои, иако

ограничени, информации за секоја опција под силен временски притисок, отколку да се испитаат некои опции во длабочина, а други воопшто да не се испитуваат.

Употреба на различни стратегии за избор

Имаше многу истражувања за тоа како користиме или избираме различни стратегии за избор. Клучните (релевантни) наоди од оваа работа се како што следува:

• Луѓето ги обработуваат информациите сосема поинаку ако се соочат со многу алтернативи (четири или повеќе) отколку ако се соочат со само две или три алтернативи.

• Луѓето имаат репертоар на стратегии за одлучување и понекогаш однапред планираат како да решат проблем (врз основа на доказите за тоа што вклучува задачата). Сепак, понекогаш изборот на стратегија е одоздола нагоре, со мала или никаква конструктивна свест за избраната стратегија.

• Понатаму, луѓето ја прилагодуваат нивната обработка во текот на решавањето на проблемот на „опортунистички“ начин додека учат повеќе за структурата на одлуката.

• Поголема е веројатноста да се користат стратегии за одлучување со висок когнитивен напор кога на точноста на одлуката се дава приоритет пред заштедата на когнитивниот напор.

• Во лабораториски симулации, луѓето кои ги менуваат стратегиите како одговор на барањата на одлуката или временските ограничувања имаат подобри резултати.

Временскиот притисок (односно, одлуката мора да се донесе до одреден момент во времето) се покажа како една од најважните променливи на задачите за одлучување. Грешките во расудувањето може да се направат или од прерано одлучување (брзање до судење) или од предолго одложување на одлуките.

• Индивидуалните разлики во вредностите ќе дефинираат што претставува точна или висококвалитетна одлука (односно, дали поединецот е среќен/задоволен од донесената одлука или не). Исто така, веројатно е дека ги прилагодуваме нашите

„стандарди за квалитет“ како функција на барањата за задачи (како што се временскиот притисок, сложеноста на одлуката).

IV. Улогата на емоциите и другите цели во процесот на одлучување

Поголемиот дел од истражувањата и теоретизирањето за донесување одлуки се многу пристапени во смисла на разбирање на квалитетот на одлуката (или точноста) и минимизирање на когнитивниот напор. Во поново време, Адаптивната рамка за донесување одлуки е проширена за да ги вклучи емоциите и другите цели за одлуката бидејќи е јасно дека изборот на стратегија и другите аспекти на однесувањето на одлуките не се одредуваат само со когнитивниот напор и точноста на одлуката. Останатите цели (или посакуваните резултати од одлуката) често се развиваат конструктивно „на самото место“ и можат да влијаат на процесите на одлуката и на производите на одлуката.

Рамка за избор на цели за донесување одлуки

Бетман и соработниците (1998) развиле рамка за избор на цели за донесување одлуки. Покрај максимизирањето на квалитетот на одлуката и минимизирањето на когнитивниот напор, тие тврдеа дека има уште две мета-цели за избор, имено:

• Минимизирање на искуството на негативни емоции при донесувањето на одлуката и потоа;

• Максимизирање на леснотијата на оправдување на одлуката за себе и за другите.

Релативната важност на овие мета-цели, и другите цели, ќе варира во зависност од специфичната ситуација при одлучувањето. Се чини дека факторите како што се важноста и неповратноста на одлуката влијаат на начинот на кој овие мета-цели се приоритетни. Минимизирањето на негативните емоции и леснотијата на оправдување се јасно потенцијално истакнати прашања за Панел студијата. Во однос на второто,

Bettman et al., 1998 година тврди дека потребата да се оправда одлуката може да доведе до употреба на стратегии за одлучување кои се засноваат на лесно видливи и комуникабилни односи меѓу опциите.[3]

Работата на влијанието на минимизирање на негативните емоции во процесот на донесување одлуки е поразвиена и се потпира на други веќе постоечки теории и истражувања за тоа како негативните емоции влијаат на когнитивното процесирање и како луѓето се справуваат со негативните емоции. Овие се опишани подолу.

Минимизирање на негативните емоции

Не сите одлуки предизвикуваат емоционални реакции, но понекогаш луѓето се соочуваат со избори оптоварени со емоции.

Постојат спротивставени ставови за потенцијалното влијание на негативните емоции врз процесот на донесување одлуки:

• Хенкок и Ворм (1989) тврдат дека емоциите се мешаат во процесите на одлучување и ги деградираат когнитивните перформанси.[4]

Овој аргумент би сугерирал дека ситуациите со одлучување каде што се будат негативни емоции се, во извесна смисла, аналогни на многу сложени ситуации на одлучување. Затоа, би очекувале поединците да се прилагодат на нив на ист начин како што се прилагодуваат на сложени ситуации на одлучување, односно со преминување кон поедноставни, полесни за спроведување стратегии за одлучување

• Алтернативното гледиште се потпира на теоријата за справување, која тврди дека луѓето директно се прилагодуваат на негативните емоции на еден од двата начини: [5]

а. Справување фокусирано на проблем. Усвојувањето на оваа стратегија ќе значи дека лицето се обидува да го реши проблемот што е можно подобро, при што се гледа дека негативните емоции укажуваат на важноста на одлуката за поединецот.

б. Справување фокусирано на емоции. Овој начин на управување со негативните емоции ќе значи директно преземање акција за минимизирање на

[3] Познато како и релациона хеуристика.
[4] Забележливи во зголеменото време за донесување одлука и повеќе негативни грешки.
[5] Фолкмен и Лазар, 1988 година

емоциите со менување на количината или содржината на размислување за одлуката. Ова може да се постигне во различни начини: одбивање да се донесе каква било одлука); да дозволите друго лице да ја донесе одлуката наместо вас; покажување зголемена предност за статус кво опција или која било друга поврзана опција што е полесно да се оправда себеси (Лус, 1998); не избегнувајќи ја одлуката целосно, туку избегнувајќи ги сите аспекти на одлуката што некој ги смета за највознемирувачки.

Еден вид на одлука што има потенцијал да разбуди негативни емоции е кога треба да се направат компромиси помеѓу две високо ценети работи. Пример за емоционално тежок компромис е живото-одржлив, но инвазивен и можеби болен третман наспроти квалитетот на живот. Тетлок (2002) зборуваше за световна наспроти атеистичка/профана размена и забележа дека некои компромиси се табу - луѓето едноставно не одат таму. Бидејќи правењето компромиси може да генерира негативни емоции, поединците може да се справат со одлуки оптоварени со емоции со избегнување стратегии кои користат компромиси (на еден атрибут против друг) и наместо тоа користат некомпензаторни стратегии.

Се покажа дека негативните емоции што се доживуваат додека се прави избор кој вклучува тешки компромиси имаат влијание врз изборот на стратегија и донесувањето одлуки. Изборите оптоварени со емоции се карактеризираат со зголемени количини на обработка и избегнување на компромиси. Дополнително, доказите сугерираат дека носителите на одлуки имаат тенденција експлицитно да се соочат со компромиси помеѓу атрибути кога атрибутите се релативно ниски во тешкотијата за емоционална размена, но тие ги избегнуваат овие експлицитни компромиси кога атрибутите се повисоки во тешкотијата за емоционална размена.

Двојно-процесниот начин на увидување

Двојните процесни погледи на размислувањето се уште едно проширување на перспективата за обработка на информации. Голем број истражувачи тврдат дека постојат два начина на размислување (Хогарт, 2001; Канеман и Фредерик, 2002; Сломан, 1996): размислување систем 1 (интуитивно) и систем 2 (аналитичко). Наместо да бидат различни, се смета дека тие веројатно ги претставуваат краевите на

континуумот (Хамонд, 1996). Сајмон (1983) исто така тврди дека секој вид сериозно, сложено размислување користи и аналитичка и интуитивна мисла.

Системско размислување 1: размислувањето е релативно несвесно, релативно независно од јазикот и генерира чувство на сигурност. Тој е поврзан со интуицијата и овозможува брзо, автоматско и релативно без напор донесување одлуки (Словик, 2002). Спротивно на тоа, размислувањето на системот 2 е контролирано, свесно, ограничено од работната меморија, засновано на правила, сериско, се развива со возраста и е ранливо на стареење, е поврзано со јазикот и помалку се карактеризира со чувство на сигурност. Најчесто се нарекува аналитичко размислување.

Системско размислување 2: опфаќа когнитивни активности кои бараат внимание и процесирање информации на повисоко ниво кои карактеризираат многу одлучување), постои растечка свест дека обработката на информации под нивото на свесност) може да има многу поголемо влијание врз пресудите и изборите отколку што претходно беше реализирано.[6]

Постојат голем број хипотези за тоа како размислуваат Систем 1 и Систем 2 и како истите комуницираат. Моделот за корекција предлага првичното судење да дојде преку системот 1 и дека тој суд може да се изрази веднаш, или да се потврди и коригира со понапорна, свесна обработка на Систем 2 (на пример, Кобос, 2003). Некои тврдат дека размислувањето на системот 2 се користи само за справување со поневообичаени случаи.

Хогарт (2001) тврди дека знак на интелигенција е учењето кога интуицијата (Систем 1) е погрешна и во овие случаи се користи намерно (Систем 2) размислување соодветно за да се донесат правилни пресуди.

Други сугерираат дека размислувањето на системот 2 се користи во ситуации или кога поединецот не може да се потпре на минатото искуство или во однос на настаните што се случуваат во иднина. Спротивно на тоа, Гилберт и Гил (2000) тврдат дека начинот на обработка на информациите се избира врз основа на фактори како што се когнитивното оптоварување или временскиот притисок; Систем 1 размислување се избира кога когнитивното оптоварување е големо или времето е кратко.

[6] Bargh и Chartrand, 1999; Hogarth, 2001

При донесување сложени одлуки, краток период на несвесна мисла ќе доведе до подобра одлука во споредба со условите под кои несвесната мисла е спречена.

• При донесување сложени одлуки, свесната мисла е инфериорна во однос на несвесната мисла.

Луѓето во состојба на несвесна мисла (извршување задача што го одвлекува вниманието пред да ја донесат одлуката) генерално имале подобри резултати од оние во состојба на свесна мисла (од кои било побарано да размислат многу внимателно за информациите што им биле дадени пред да донесат одлука).

Диџстеруис тогаш предлага дека несвесната мисла е активна: таа ги организира информациите во меморијата со поларизирање на алтернативите и/или со групирање делови од информации кои се однесуваат на истата алтернатива. Два дополнителни експерименти ја тестираа оваа хипотеза и пронајдоа докази за двата процеси во услови на несвесна мисла, но помалку докази во услови на свесна мисла. Навистина свесната мисла се чинеше дека спречува речиси целосно значајно групирање.

Овие наоди се релевантни за условите под кои корисниците и негувателите прават избор. Колку информации имаат? Дали се обидуваат да размислат и да ги измерат сите информации? Дали е ова можно, со оглед на ограниченият капацитет за обработка? Доаѓаат ли до одлуки откако ќе се повлечат од информациите и размислуваат за нешто друго? Како околностите влијаат врз донесувањето одлуки (на пример, ограничувањата на капацитетот преку стрес и емоции или неможност да се повлечете)?

Корисноста на рамката за донесување одлуки за студии и експерименти

Ова е модел кој се чини дека е многу релевантен за општите истражувања на оваа тематика бидејќи се занимава со избори помеѓу насоките на дејствување каде ниту една од опциите не е оптимална во однос на сите негови атрибути. Понатаму, приврзаниците на овој пристап сугерираат дека тој е особено релевантен во однос на необични ситуации, каде што поединецот не може да „оди“ на минатото искуство, и

во однос на одлуките за идните настани. Конечно, се чини дека има релативно цврсти докази за поддршка на рамката.

Пристапот првенствено се однесува на когнитивните процеси и покренува прашања за влијанието на тешкотиите во учењето/когнитивното оштетување/оштетувањето на меморијата и способноста/квалитетот/точноста на одлучувањето. Ова ќе биде проблем за истражувања и тестови кои се базираат на донесување одлуки и одредени студии- во ситуации каде што има пад или губење на когнитивните способности: како поединците вклучени во тие ситуации се обидуваат да поддржат континуирано вклучување во одлучувањето (на пример, со промена на количината и начинот на кој информациите се обезбедени); како се донесуваат судови за нечија способност да донесува одлуки; дали одредени одлуки се оценуваат како премногу комплицирани итн.

• Неодамнешната промена на разгледување прашања на негативни емоции и „леснотија на оправдување“ за процесот и резултатите од донесувањето одлуки укажува на важноста од истражување на тие прашања.

На пример, дали луѓето избегнуваат одредени информации при донесување одлука затоа што се премногу емоционално тешки? До кој степен поимот „леснотија на оправдување“ влијае на процесот на одлучување, имајќи предвид дека многу од одлуките што ќе ги истражуваме се релативно „јавни“ (ако не во самиот процес на одлучување, тогаш во однос на исходот на одлука)? Важно е да се истражат овие други мета-цели во интервјуата кои ќе се направат во иднина.

Преференциите на луѓето за/верувањата за нештата често се конструираат (не само откриени) во текот на донесувањето одлуки. Можеби ова е особено важно кога се среќаваат сосема нови ситуации (на пример, преку ненадеен почеток или дегенеративни состојби). Исто така, би било добро да се истражи начинот на кој донесувањето одлуки значи дека за верувањата/гледиштата што луѓето ги имаат во прилично голема мера, објективното чувство може да биде оспорено и променето за време на епизодата на одлучување.

• Акцентот на информациите покренува прашања за пристапот до информации, начинот на кој информациите се обезбедуваат и како тоа може да ја искриви одлуката. Феноменот на „врамување“ одлично се поврзува со ова.

• Конечно, рамката за донесување одлуки признава бројни извори на индивидуална разлика за да ги земе предвид разликите во начинот на кој поединците донесуваат одлука и во одлуката (на пример, когнитивна способност; избор на хеуристика; претпочитани стилови на справување со негативни емоции; социјален контекст во кој треба да се оправда).

V. Други Хеуристички модели

Целта на хеуристичкиот модел е да го опише вистинскиот процес на донесување одлуки; опсерваciски и емпириски докази за тоа како луѓето донесуваат одлуки се во основата на овие модели. Моделите одредуваат процесно правило; капацитетите што правилото ги користи за да бидат едноставни; и видовите проблеми што може да ги реши хеуристиката. Вообичаени модели се: хеуристика за препознавање, хеуристика заснована на причини и социјална хеуристика.

Основата на хеуристиката е дека ние не го знаеме оптималното решение за проблемите, но можеме да користиме хеуристика (или ментални кратки патеки) за да најдеме доволно добри решенија. Гигеренцер (2004) наведува дека хеуристиката во основа е:

• Едноставноста во односот на човечките капацитети, дозволува брзи и штедливи судови, може лесно да се разбере и научи на почетник и може да се генерализира нови ситуации.

• До одреден степен специфична за одредени средини и типови на проблеми.

Хеуристика на распознавање

Хеуристика се надоврзува на човечкиот капацитет за препознавање, на пример, лица, гласови, имиња. Тоа покажува дека кога се обидуваат да судат помеѓу опциите, каде што една опција е препознаена, а друга не, луѓето ќе заклучат дека препознаената опција има поголема вредност. На пример, американските и германските студенти беа прашани кој град има поголемо население - Сан Диего или Сан Антонио (Голдштајн и Гигеренцер, 2002). 100 проценти од германските студенти

го избрале точно (Сан Диего – тие го избрале градот чие име го препознале). Само две третини од Американците одговориле точно - слушнале за двата града, па имале премногу информации. Слични резултати се пронајдени за пресуди за извонредноста на колеџите и спортските тимови. Оваа хеуристика е успешна кога препознавањето е силно поврзано со критериумите според кои се прави изборот, и во овие околности „помалку се применува ефектот „повеќе“ – односно, групите со повеќе познавања прават полоши заклучоци од групите со помалку познавања.

VI. Социјална хеуристика

Социјалната хеуристика ги користи човечките капацитети за општествено учење и имитација. Накратко, оваа хеуристика се заснова на изборот на она што мнозинството од врсниците го избираат (на пример, размислување за стапување во брак кога го прават повеќето други во нечија социјална група).

Емоционалните процеси, исто така, можат да бидат клучни градежни блокови на социјалната хеуристика, а главен пример е заљубувањето како правило за запирање во потрагата по партнер.

Хеуристика заснована на причини

Друг сет на хеуристики стапува во функција кога препознавањето не е валиден одговор или кога луѓето знаат премногу за да преземат такви кратки патеки. Луѓето потоа бараат знаци или причини за акција. Меѓутоа, често тие не одат систематски низ сите знаци и не ги додаваат и тежат. Наместо тоа, се преземаат кратки патеки за да се донесе одлука заснована на донесување одлуки со една причина („Преземи го најдоброто“), или собирање знаци додека не се достигне прагот („хеуристика за пресметување“). Секоја од овие стратегии содржи 1) правило за пребарување; 2) правило за запирање; и 3) одлучување.

За превземање на најдобриот случај, процесот вклучува: 1) прво да побарате знаци со најголема важност; 2) едниот објект да има позитивна знак вредност, а другиот да не го прекинува пребарувањето. Ако не, исклучете го овој знак и продолжете со пребарување на следниот највалиден знак; 3) предвидете дека објектот

со позитивна ознака има поголема вредност на критериумот и затоа изберете ја оваа опција.

За „хеуристиката за пресметување“ стратегијата е: 1) да пребарувате низ знаци по случаен редослед и да барате вредности за секој знак, за другите знаци го користиме претходно дефинираниот број; 2) потоа прекинете го пребарувањето и одредете кој знак има најмногу позитивни вредности; 3) предвидете дека објектот со најголем број позитивни вредности на знак има поголема вредност на критериумот и затоа изберете ја оваа опција.

Има значителен број емпириски студии кои ја разгледуваат употребата на Земете го најдоброто, но има релативно малку емпириска работа за броење. Забележано е донесување одлуки со една причина („Одберете Го Најдоброто“) кај судиите кои донесуваат одлуки за кауција врз основа на една причина (Дами, 2003); Матичните лекари препишуваат лекови за намалување на липидите (Дами и Хариес, 2001); и родителите одлучуваат на кој лекар да го однесат своето дете (Скот, 2002). Сепак, овој тип на одлучување не го користат сите учесници во овие студии. Во серија експериментални студии, Њуел и Шенкс (2003) и Њуел и сор. (2003) откриле дека само околу 60 проценти од испитаниците усвоиле хеуристички стратегии, при што околу една третина одговара на сите три правила.

Њуел и соработниците не откриле ефект од комплексноста на задачата за тоа дали биле користени правилата за донесување одлуки или не и сугерираат дека факторите на личноста можат да влијаат на користените стратегии.

Импликации на хеуристиката за разбирање на одлучувањето

Импликациите што треба да се извлечат од хеуристичките модели се дека повеќе информации и повеќе избор не се секогаш подобри. Постојат значителни емпириски докази за ова (на пример, Шварц, 2004); експертите обично ги засноваат своите проценки на неколку информации (Шантеу, 1992), а купувачите купуваат повеќе кога има помалку сорти (Лиенгар и Лепер, 2000).

Концептот за кој може да се види дека е поврзан со употребата на хеуристиката е оној на „задоволување“ наспроти „максимизирање“ (Симон 1957-1982).

Задоволувањето се однесува на задоволување на самите себе додека не успеваме да го максимизираме задоволството од целта. Хеуристиката се задоволувачки процедури за донесување заклучоци и одлуки. Интересно, беше откриено дека задоволувачите се пооптимисти и имаат повисоко задоволство од животот од максимизирачите, кои се подепресивни и покажуваат повеќе жалење и самообвинување (Шварц и сор., 2002).

Релевантност на хеуристиката во студии и истражувања

Хеуристиката се користи за донесување стебла на одлуки, на пример во клиничкото одлучување.[7] Можеби ќе сакаме да размислуваме за производство на стебла на одлуки од анализа на податоците од студијата. Во однос на изборите за услугите за поддршка, идеите изнесени во брзата и штедлива хеуристика може да обезбедат основа за истражување на процесите преку кои корисниците на услугите и негувателите прават избор. Кои се важните знаци што ги користат? Колку информации имаат? Колку информации всушност користат при донесувањето на одлуката? Каков вид на информации има најголема важност? Во кои околности луѓето користат повеќе или помалку информации? Што се случува ако знаците што ги користат корисникот и негувателот или од корисниците и професионалците се различни?

Донесување одлуки кои вклучуваат ризик или неизвесност: теорија на перспектива

Повеќето одлуки вклучуваат ризик и постои значителен обем на работа на ризичното одлучување кое датира од 1920-тите. Ова беше интердисциплинарно, со економијата и психологијата како клучни играчи. Други дисциплини (бизнис, право, медицина, политички науки и јавна политика) ги применија развиените принципи и модели. Како и со другите области на истражување за донесување одлуки, адресирани се две клучни прашања:

[7] Грин и Мехр, 1997; Фишер и сор., 2002

• Како треба да се однесуваат поединците кога ќе се соочат со ризичен избор (нормативен)?

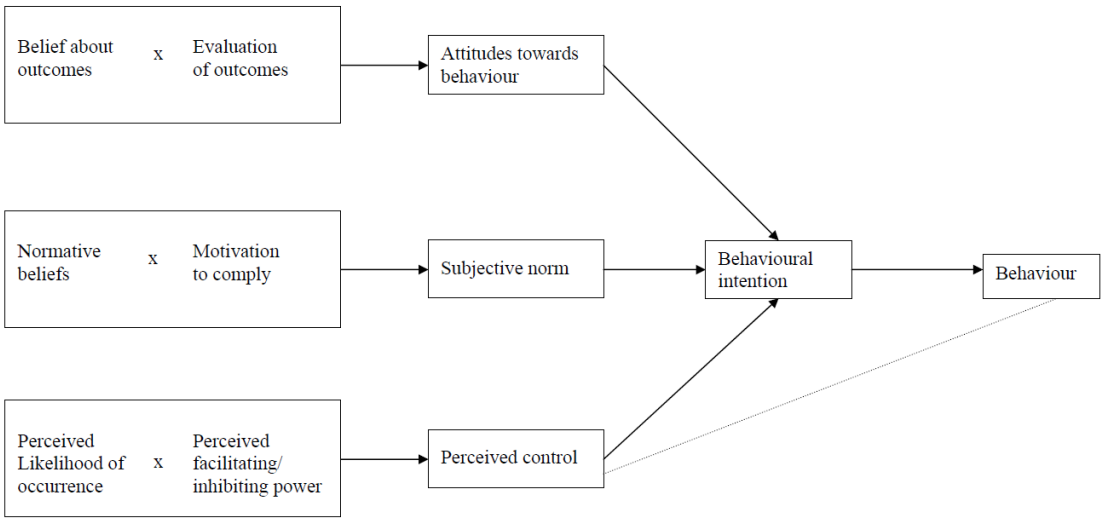
• Како поединците се однесуваат кога се соочени со ризичен избор (описно)?

Понатамошниот пристап (прописен) е понов и се занимава со тоа како да се натераат луѓето да дејствуваат понормативно. Оваа област на работа се нарекува анализа на одлуки.

Ризик и неизвесност

Во рамките на научната работа, направена е јасна разлика помеѓу ризикот и неизвесноста (Најт, 1921). Ризични одлуки се оние одлуки каде што веројатностите за различните можни исходи се објективни или познати (на пример, коцкање на паричка, рулет). Несигурноста се јавува кога носителот на одлуки треба да ги процени или заклучи веројатностите за појава на различни исходи (на пример, обложување на тркачки коњ или шансите времето да биде сончево за скара за време на викендот). Повеќето од важните одлуки што ги носиме вклучуваат несигурност наместо ризик. Нашето разбирање за одлуките кои вклучуваат несигурност е многу помалку напредно од нашето разбирање за ризичното одлучување. Сепак, се тврди дека моделите на ризично одлучување може да се прошират на донесување одлуки кои вклучуваат несигурност и постои значителен број на истражувања за поддршка на овој аргумент (Ву и сор., 2004).

Figure 3: The theories of Reasoned Action and Planned Behaviour

From Bennett and Murphy (1997)

Студијата, исто така, сугерира дека овие семејства можеби се појасни за нивните верувања и приоритети отколку семејствата со деца без хендикеп, бидејќи тие се повикани почесто да ги артикулираат за да ги оправдаат одлуките. Ова укажува дека ќе биде важно во Панел студијата да се испитаат верувањата, вредностите и приоритетите на поединците и како тие влијаат на одлучувањето; како таквите верувања можеби се менувале и продолжуваат да се менуваат со промените во состојбата на возрасното или младото лице; и како овие промени влијаат на изборот. Особено, ТПА и ТПО укажуваат на важноста од истражување на ефектите кога промените во верувањата се во спротивна насока од нормативните општествени влијанија. Истражувањето за семејства со хендикепирани/хронично болни деца укажува на голем број начини на кои семејствата повторно ги оценуваат вредностите може да резултира со обезвреднување на некои заеднички општествени вредности, како што се достигнувањата, материјалните вредности и приходите (на пример, Кинг и сор. ., 2006; Слопер, 1996).

Прашањето за перцепирана контрола е исто така јасно важно во одлуките што ги носат корисниците и негувателите. На пример, перцепцијата на родителите и младите за нивните способности да се справат со технологијата на гастростоми или асистирана вентилација ќе влијае на нивната одлука за воведување на оваа технологија (Милер и сор., 1990).

VII. ФАКТОРИ КОИ ВЛИЈААТ ВРЗ ДОНЕСУВАЊЕТО НА ОДЛУКИ

Изборот има и когнитивни и емоционални компоненти. На општо ниво, емоциите и сознанието се двата вида на обработка на информации, но тие имаат различни функции. Многу теоретичари ги гледаат емоциите како предупредување на поединците за важни карактеристики на ситуацијата и обезбедување насока за когнитивните процеси и однесување (Лемериз и Арсенио, 2000). Во однос на изборот, луѓето размислуваат за опциите и за веројатните последици од изборот на опција, но покрај тоа има и силни емоционални фактори во играта. Луѓето имаат чувства за одлуката и очекувања за чувствата што може да произлезат од изборот на различни опции. (Емоциите кои всушност се доживуваат како резултат на исходот на изборот може или не може да се совпаѓаат со претходните очекувања). Овие емоции помагаат да се даде приоритет помеѓу различните опции и да се намали количината на информации што треба да се обработат. Се тврди дека емоциите се особено веројатно да играат улога во услови на несигурност и нецелосно знаење што карактеризираат многу одлуки, бидејќи тие ја намалуваат обработката на информациите (Лемериз и Арсенио, 2000). Афективните реакции често се првите реакции на стимули и потоа може да ја водат обработката и проценката; во некои случаи, поединците можат да избираат работи што ги сметаат за привлечни и потоа да го оправдаат изборот со причини (Зајонц, 1980). Механизмите со кои емоциите го информираат изборот се познати како „соматски маркери“; на пример, кога негативниот исход ќе се поврзе со одредена мисла или однесување, се доживува негативно „соматско“ или цревно чувство кое адаптивно може да заштити од идни загуби и да го стесни полето на алтернативи од кои може да изберете. Овој механизам е обично адаптивен, но може да предизвика пристрасност што е неприспособлива (Дамасио, 1994).

Доказ за централноста на емоциите во донесувањето одлуки се дадени со студии на луѓе со невролошко оштетување што го попречува процесирањето на емоционалните сигнали, но не и на основните когнитивни функции. Таквата штета доведува до оштетувања во процесите на донесување одлуки (Бехара, 2004). Обемно и растечко истражување ги испитуваше ефектите на емоциите, афектот и расположението врз обработката на информациите, расудувањето и одлучувањето1. Некои студии се фокусираа на „интегрален“ афект, тоа се чувства искусни за одреден стимул (или избор), додека други се обидуваат да го разберат влијанието врз

донесувањето одлуки на „случајниот“ афект, тоа се чувства како што се состојби на расположение кои се независни од стимулот, но можат да влијаат на процесот на одлучување.

Донесување одлуки во име на некој друг

Литературата за одлучување во име на друго лице се фокусира на „застапник“ или„сурогат“ носители на одлуки и родителите кои одлучуваат во име на нивните деца.

Ситуацијата е различна за секоја од овие групи. Што се однесува до сурогатите Засегнати, нивната улога е да донесат одлука во име на некој кој нема капацитет сами да го направат тоа. Тие можат да бидат роднини, пријатели, негователи или професионалци, и може или не може да биде назначено од засегнатото лице како нивен сурогат.

Голем дел од литературата се фокусира на согласност за третман на здравствена заштита, вклучувајќи го и донесувањето одлуки до крајот на животот. Клучно прашање е воспоставувањето капацитет и има законски стандарди за капацитет за согласност (види подолу). Спротивно на тоа, родителите веќе имаат законски одговорност за донесување одлуки во име на нивните деца (под 16 години). Сепак, улогата на децата и младите во одлучувањето е сè поголема се препознаваат и унапредуваат. Конвенцијата на Обединетите нации за правата на Детето (1989) Членот 12 ги нагласува правата на децата да ги изразат своите ставови за прашања кои ги засегаат и на овие ставови им се дава „соодветна тежина“. Покрај тоа, Националната Рамката за услуги за деца, млади и породилни служби го наведува тоа се бара услуги за „да им се даде на децата, младите и нивните родители зголемени информации, моќ и избор во однос на поддршката и третманот што го добиваат, и вклучете ги во планирањето на нивната грижа и услуги“ (DH/DfES, 2004: стр.9). Додека е до не значи универзално дека децата се консултираат кога се носат одлуки за нив во име, учеството на децата станува се почеста појава (Кавет и Слопер, 2004a).

Сепак, децата со посебни потреби имаат помала веројатност да бидат вклучени во одлуките отколку нивните врсници без инвалидитет (Cavet и Sloper, 2004b). Покрај

тоа, со претпоставка за родителска одговорност, помалку внимание е насочено кон воспоставување на капацитетот на детето отколку кај возрасните.

VIII. КАКО КАЈ АДОЛЕСЦЕНТИТЕ СЕ ОФОРМУВА ОДГОВОРНОСТ

Одговорноста е карактерна особина која е високо ценета од општеството. Се гледа неговото стекнување како суштински за зрелоста (Арнет, 2000; Партнерство за вештини на 21-от век, 2009). Сепак многу одадолесцентите и новите возрасни луѓе се спротивставуваат на одговорноста (Arnett, 2000), и постои широко распространета загриженост за недостатокот на развој на одговорност во Соединетите Држави (Бачевиќ, 2008 година; Колберт, 2012 година; Trzesniewki & Donnellan, 2010). Домаќинските работи традиционално се гледаат како важен медиум за развој на одговорност (Гуднау, 1988). Сепак, истражувањата покажуваат дека американските родители прогресивно им даваат на децата и адолесцентите се помалку и помалку задолженија во текот на минатиот век (Goldscheider & Waite, 1991), и дека многу сегашните родители поставуваат малку или никакви барања од домаќинството за нивните деца (Ochs & Izquierdo, 2010). Овој тренд се припишува на зголемената амбивалентност во западната култура за наметнување должности на младите и на културните верувања кои го нагласуваат давање избор на младите како средство на ценетите цели за негување независност и самомотивација (Ochs & Izquierdo, 2010; Вајснер, 2001). Всушност, некои тврдат дека обидот да се научи одговорност барајќи младите луѓе да вршат тешки задачи може да се спротивстават на развојот на одговорност (Hellison & Паркер, 2001). Сепак, малку истражувања беа насочени кон разбирање на процесите која одговорност се развива и како возрасните ги поддржуваат овие процеси. Во контекст на Западните културни верувања, прашањето кое би можело да се постави е - како може младите да научат да сакаат да превземат обврски?

Организирани програми за развој на млади (како што се лидерство, уметност и технологија програми) се важен контекст за тинејџерите да развијат одговорност – и за истражувачите научи како може да се развие. Истражувачка студија сугерираше дека младите во програми развиваат а чувство на одговорност преку редослед на соочување со тешки очекувања – и потоа држење со и исполнување на нив (Вуд,

Ларсон и Браун, 2009). Се појавија водачите на програмите за возрасни играат улога во поддршката на овој развоен процес со поставување високи стандарди за работата на младите.

КОГНИТИВНОТО СОЗРЕВАЊЕ КАЈ АДОЛЕСЦЕНТИТЕ И ПОВРЗАНОСТА СО ДОНЕСУВАЊЕ ОДЛУКИ

За да може да прифати лична одговорност за своите постапки, мисли и чувства, еден мора да достигне одредено ниво на когнитивна свест.

Актерите во истражувањето (Шварц, 1968) беа оценети морално само кога нивните постапка се сметаа дека произлегуваат од одлуки врз кои тие имаат одредена контрола, односно за кои тие се одговорни. Предлогот дека свесноста дека нечии потенцијални дела имаат последици благосостојбата на другите и препишување на одговорност за овие дела и нивните последици на себе се неопходни услови за активирање на моралните норми и нивното однесување на дело ситуации беа поддржани. Шварц сугерира интеракција помеѓу припишувањето на одговорноста и свесност за последиците во нормите за активирање. Свеста за потенцијалните последици од нечие однесување за другите, припишување одговорност и активирање или морални норми, сите тие бараат одредено ниво на когнитивен развој.

Групата адолесценти Мерглер и Патон (2007) беше прилично рамномерно поделена меѓу нив кои рекоа дека биле способни, понекогаш биле способни и не биле способни да прават избор и да контролираат нивните емоции. Сепак, повеќето од нив рекоа дека иако другите луѓе имаат моќ да направат тие се чувствуваат на одреден начин, начинот на кој се чувствуваат и постапуваат е нивна одговорност (адолесцентите). Пол беа откриени разлики кога се разговараше за способноста да се контролираат емоциите. Девојките чувствуваа дека можат контролирајте го гневот, но не и тагата. Напротив, момчињата рекоа дека имаат контрола над чувствата на радост но не и лутина. Авторите на студијата го припишуваат ова откритие на родовите стереотипи. Кога зборуваме за избори во однесувањето, околу две третини од адолесцентите сметале дека тие беа способни да ги изберат, па затоа и да ги контролираат нивните реакции во однесувањето. Меѓутоа, некои студенти, изјавиле дека не биле во можност да ги контролираат своите избори во однесувањето како

резултат на нивните емоции извлекувајќи го подоброто од нив. Поголемиот дел од адолесцентите изјавија дека потенцијалните последици играа важна улога во одлуките за бихејвиоралните избори и го ублажија нивното однесување. За да се сумира, може да се каже дека...

…способноста да се разберат сознанијата, емоциите и изборите е императив за подготвеноста на адолесцентите да преземат одговорност за својот живот. Се додека адолесцентите не го разберат и прифатат тоа тие прават намерни избори и со нивните чувства и реакции тие ќе имаат помала веројатност да прифатат одговорност за нивните одлуки и нивните резултати (Mergler, Patton, 2007, стр.64).

ОДГОВОРНОСТ И КОНТРОЛА

Ортман (1988) дизајнираше интервјуа со средношколци за различни области на нивните животи и таа откри корелација помеѓу чувството на контрола и одговорноста. Адолесценти припишуваат контрола и одговорност на истиот извор. Врз основа на наодот на Шварц (1968) дека припишувањето одговорност кон наместо оддалечување од себе, придонесува за активирање на морални норми, Ортман (1988) предложил дека се чини разумно да се претпостави дека ќе има корелација помеѓу чувството на контрола и чувството на одговорност.

Меѓутоа, разликата помеѓу едноставното восприемање контрола и искуството на битието мора да се направи контрола.[8]

Искуство да се има контрола, да се биде потеклото на сопствените постапки покажа два вида на контрола. Првиот го повика идеалистички; тоа е кога личноста перципира целосна контрола на ситуацијата и однесувањето е внатрешно контролирани. Тој го означи овој тип на контрола како Внатрешна контрола на ситуацијата и однесувањето.

Втората, Внатрешна контрола на реакцијата, е кога личноста може да почувствува дека има контрола над себе и над околината дури и кога е во надворешно контролираната ситуација. Тоа е затоа што личноста сè уште може да се чувствува внатрешно мотивирано и да се однесува соодветно. Тој го нарече овој тип реален.

[8] DeCharms, како што е наведено во Ortman, 1988 година.

Бидејќи живееме и сме опкружени со други луѓе, невозможно е да се има контрола над него се што се случува. Адолесцентите мора да ги слушаат своите родители на одреден начин, тоа го прават училиште за посетување и многу други надворешни сили кои се надвор од нивна контрола. Сепак, тие се свесни за фактот дека реакцијата на влијанијата, чувствата и мислите може да биде под нивна контрола.

За време на интервјуто во студијата на Мерглер и Патон (2007), адолесцентите го пријавија тоа „Не е одговорност [на мојот пријател]ако сум [лут]. Не е нејзина одговорност да ме држи смирен, тоа е моја одговорност. Но, дали можам или не е различно“. „Ваша одговорност е како ќе се однесувате. Вие не сте тригодишни деца, имате развиен кортекс за размислување.

„Ваш е изборот како ќе се однесувате, секогаш има друга опција“.

IX. АВТОНОМИЈА

Дефиницијата за автономија е комплицирана и може да се направи од различни перспективи, некои автори ја нагласуваат слободата од зависноста од родителите и другите, додека другите автори се фокусираат на слободата да се прават избори, да се следат цели и да се регулираат однесување, емоции и сознание (Zimmer-Gembeck & Collins, 2003).

КОНЦЕПТ ЗА АВТОНОМИЈА

Концептот на автономија се претпоставува дека има повеќе димензии. Три домени се идентификувани и изучувани одделно: однесување, емоции и сознание. Дури и иако овие три компоненти на автономијата се концептуално различни, тие се меѓусебно поврзани и се чини дека сите се зголемуваат за време на адолесценцијата

(Zimmer-Gembeck & Collins, 2003).

Автономијата на однесување често се однесува на независност на мислата, самоуправување на акција во врска со родителот[9] и врсници, саморегулирање на однесувањето и постапување по лична одлука

(Цимер-Гембек и Колинс, 2003; Колинс, Глисон и Сесма, 1997 година)).

Емоционалната автономија е дефинирана како индивидуалност од родителите и намалена зависност од нив. Адолесцентите имаат помала веројатност да ги идеализираат своите родители и да се развиваат повеќе зрели сфаќања за нив како луѓе (Zimmer-Gembeck & Collins, 2003; Collins, Gleason, & Сесма, 1997).

Когнитивната автономија бара способност за донесување одлуки без социјална валидација, способност да се извлечат судови и избори од сопствените индивидуално прифатени принципи. Личноста е самоуверена; верува дека тој/таа има контрола над сопствениот/нејзиниот живот (Zimmer-Gembeck & Collins, 2003 година; Колинс, Глисон и Сесма, 1997).

Развој на автономија за време на адолесценцијата

Зголемувањето на автономијата за време на средната и доцната адолесценција доведува до намалување на родителството и влијанието на врсниците врз одлучувањето и мислењата на адолесцентот. Подложност кон родителите влијанието опаѓа со возраста, додека подложноста на влијанието од врсниците следи превртена форма на буквата У функција, која го достигнува својот врв помеѓу детството и раната адолесценција.[10]

Различни ставови за автономијата и нејзиниот развој

Најмногу се застапени организмичко-созревањето ставови за развојот на автономијата од психоаналитичките теории на Ана Фројд и Питер Блос. Овие теоретски перспективи наведуваат дека одвојувањето и индивидуалирањето од родителите е поттикнато од развојот на организмот (Цимер-Гембек и Колинс, 2003). Инспирирани од теоријата на Блос, Стајнберг и Силверберг (1986)

[9] На пример одлучување каква облека да купи, како да потроши пари, што пријатели со кои треба да се излезе.
[10] Стајнберг и Кафман, 1996 година.

операционализирана емоционална автономија како променлива перцепција на адолесцентите за родителите и постулираше дека развојот на емоционална автономија од родителите за време на раната адолесценција може доведуваат до ранливост на притисокот од врсниците. Подоцна, сепак, поголема емоционална автономија, поголема одвојувањето, во комбинација со поддршка од родителите е позитивно поврзано со самодовербата и отпорност на притисок од врсниците (Steinberg & Silverberg, 1986). Рајан и Линч (како што е наведено во Zimmer-Gembeck & Collins, 2003) го поставија тој одред од родителите може да резултира и со позитивни искуства (самодоверба и саморегулација) и негативни искуства (разделба и губење на поддршката). Во согласност со нивните предвидувања адолесцент кои беа повеќе одвоени од родителите и добиваа помала поддршка од нив покажаа проблематичниприлагодување.

Теорија на самоопределување на Рајан и Деци, теоријата на Бандура за само-ефикасност, а мотивациската теорија на психолошките потреби опишана од Конел, Скинер и други, и Трите корени на само-теоријата на Баумајстер може генерално да се означат како ставови кои го нагласуваат селфот и мотивацијата (Zimmer-Gembeck & Collins, 2003). Акцентот е ставен на самоиницијацијата и саморегулација. Автономијата бара чувство на себство, кое ги комбинира когнитивното и однесувањето аспекти на автономијата (Ryan & Deci, како што е наведено во Zimmer-Gembeck & Collins, 2003).

Скинер, Колинс и други (како што е наведено во Zimmer-Gembeck & Collins, 2003) во нивните теоријата направи разлика помеѓу дејства и перцепции кои ги исполнуваат потребите за автономија и оние кои ги исполнуваат потребите за компетентност. Потребите за автономија се задоволуваат кога некој се доживува себеси како потеклото на нечија акција, со други зборови како агент. Потребите за компетентност се задоволуваат кога еден се чувствува ефективно да го предизвика посакуваниот исход. Овие автори го поврзаа внатрешниот локус на каузалноста и слобода да се избере сопствената насока на дејствија, и ја гледа контролата како чувство на непредвидливост помеѓу нечии постапки и резултати. Рајан и Деци (2000) идентификуваа три вродени психолошки потреби - компетентност, автономија и поврзаност - кои кога се задоволни ја зголемуваат самомотивацијата. Чувството на компетентност, сепак, не ја подобрува внатрешната мотивација освен ако не е

придружено со чувство на автономија или, во атрибутивни термини, од внатрешен воочен локус на каузалност

(deCharms, како што е наведено во Ryan & Deci, 2000).

Бандура (како што е наведено во Zimmer-Gembeck & Collins, 2003), во неговиот социјално-когнитивен перспектива, наведува дека континуиран модел на интеракции помеѓу поединецот и околината а нивните резултати им обезбедуваат на поединците способност да ги регулираат сопствените сознанија, емоции и однесување. Така, автономијата не е родна потреба на поединците и околината не едноставно давање на поединците со способност да бидат автономни. Наместо тоа, историјата на интеракциите со околината им обезбедува на поединците способност да ги регулираат сопствените сознанија, емоции, и однесување. Врската помеѓу саморегулацијата и автономијата може да се најде во работата на Баумајстер (како цитиран во Zimmer-Gembeck & Collins, 2003) кој опишува три корени на себичноста кои се меѓусебно поврзани. Корените на самодовербата вклучуваат (а) рефлексивна свест, која вклучува самосвест; (б) интерперсонален аспект на себноста, кој препознава дека јас постои и се развива внатре во соодноси со другите; (в) агент, извршна функција, контролор или потекло на себе. Третиот корен е одговорен за саморегулација и автономно функционирање. Автономија од оваа точка на погледот претставува еден од корените на јас. Оттука, за успешно автономно функционирање бара ан соодветна свест за себе, разбирање и интернализирање на социјалните информации и способност за регулирање и модифицирање на себе.

Третото гледиште за концептот на автономија може да се означи како нагласување на социјалното односи и влијанија. Суштината на оваа перспектива е дека автономијата и врските со други коегзистираат и меѓусебно влијаат во двете насоки. Младата личност расте и бара поголема одговорност и автономија, затоа се прилагодува односот возрасен-дете (ZimmerGembeck & Collins, 2003).

Кремен и Блок (1998) дадоа валидни докази за важноста на родител-дете однос кон развојот на автономијата. Тие се фокусираа на родителските квалитети во и нивните влијание врз его-контролата и его-отпорноста. Наодите покажуваат значајни односи меѓу еколошките аспекти проценети во раното детство и последователното функционирање на личноста. Егоконтролата „е конципирана како модален праг на поединецот за однесувањето или когнитивното изразување на импулс и афективно

поттикната, мотиваciска тензија“ (Кремен и Блок, 1998) и се движи од его-подконтрола до его-преконтрола. Во однесувањето, его-потконтролерите можат да бидат се очекува (релативно) да бара итно задоволство, да изрази емоции (и негативни и позитивен), да биде расеан, спонтан, енергичен и неинхибиран. Его-преконтролерите можат да бидат се очекува (релативно) премногу да го одложи задоволувањето, да ги инхибира емоционалните изрази (и двете негативни и позитивни), да бидат ограничени, неотстранливи, упорни и истрајни. Егорезилиентноста се однесува на „способноста на поединецот динамично да ги прилагоди моменталните нивоа на его-контрола за да се прилагодат на ограничувањата и можностите на животната средина или да се постигне одржливост и долгорочна цели“ (Кремен и Блок, 1998). Истражувачите беа во можност да ги поврзат предучилишното его-контрола и родителството однесување во предучилишна возраст, вклучувајќи поддршка и охрабрување на автономија, и топлина или недостаток на непријателство кон поголема регулација на импулсите и однесувањето во адолесценцијата.

Слично на тоа, Колинс и колегите (1997) го предложија тој процес на признавање и менувањето на сопствените потреби и желби, додека одржувањето блиски односи со другите води до интернализација и автономија или саморегулација во адолесценцијата. Адолесцентите почнуваат да поседуваат општествено одобрено однесување и препознаваат и се спротивставуваат на негативните влијанија. Сумирајќи, сегашните истражувања покажуваат дека значајните социјални односи (најчесто со старатели, родители) кои дозволуваат несогласување и изразување на алтернативни ставови, додека не се смета дека се наметливи, премногу вклучени или манипулативни, формираат социјално адаптивна автономија (Цимер-Гембек и Колинс, 2003).

Развојот на автономијата е процес кој бара повеќе компоненти достигнувања.

Човек мора да развие чувство за себе, да се разликува себеси од другите. Според Хартер (како што е наведено во Zimmer-Gembeck & Collins, 2003) младите адолесценти се чувствителни на мислењата на другите и повратни информации од другите за тоа кои се тие. Подоцна, во средината на адолесценцијата, тие стануваат изедначени повеќе троши и зависи од мислењата и очекувањата на важните други. Доцна е адолесценција кога младите почнуваат да ја консолидираат својата

перцепција за себе и да се интернализираат вредности. Друго достигнување е дискриминација помеѓу дејствијата засновани на сопствените принципи и врз основа на туѓите однесувања и очекувања. Деци и Рајан (2000) го предложија тоа „Интернализацијата е активен, природен процес во кој поединците се обидуваат да се трансформираат општествено санкционирани обичаи или барања за лично одобрени вредности и саморегулации“. Тие изјавија причини, кои се движат од најмалку до најавтономни: (1)Надворешната регулатива, претставува усогласеност со другите, однесувањето на луѓето е регулирано со туѓа администрација на непредвидени ситуации, овој тип на регулација е нестабилен и се менува со текот на времето; (2) интроекција претставува делумна интернализацијата, регулацијата е во рамките на личноста, но сепак е усвоена од другите, интроектирана прописите не се асимилирани со себе; (3) идентификација е процес преку кој луѓето ја препознаваат и прифаќаат основната вредност на однесувањето, но сепак е надворешно мотивирани (на пр. инструментален, или посвојувач од други со кои се чувствува сличност или наклонетост); (4) интеграцијата (интернализација) претставува најцелосна, најкомплетна форма на интернализацијата, надворешните прописи се целосно трансформирани во саморегулација. Со возраста, децата се префрлаат од надворешни на повеќе внатрешни прописи на дејствување. Хартер (како што е наведено во Zimmer-Gembeck & Collins, 2003) ја истакна важноста на транзиција кон фазата на внатрешни стандарди и предупреди дека адолесцентите кои продолжуваат да се потпираат на надворешните социјални стандарди и повратните информации се изложени на ризик да не развијат интернализирано чувство за себе претставува основа за развој на идентитетот.

X. ИНТЕРНАЛИЗАЦИЈА

Адолесценцијата е време кога младите се соочуваат со притисокот на зголемување на усогласеноста со очекувањата на општеството, додека се обидуваат да ја задржат автономијата од влијанието на другите.

На функцијата на интернализацијата е да овозможи саморегулирано дејство во согласност со очекувањата на други.[11]

[11] Во рамките на теориите на адолесценцијата, ова е обработено во однос на три конструкти: автономија, идентитет и морал (Колинс, Глисон и Сесма, 1997).

Разбирањето на процесот на интернализација во адолесценцијата бара внимание и на двете меѓучовечките односи (во рамките на семејството и вонсемејните) и развојните промени.

Наодите од истражувањето сугерираат дека развојот на регулирање на однесувањето се случува внатре значајни односи; затоа овој развој е релациски наместо интраиндивидуален.

Квалитетот на промените во односот родител-дете и родителското однесување кое поттикнува индивидуација додека ја одржуваат поврзаноста, придонесуваат за развој на автономни, одговорни однесувања. Исто така, за разлика од претходните едностранн погледи на интернализација, се чини дека процесите вклучени во развојот на регулативата се прилично билатерални. Иако влијанието на адолесцентите не е еднаква на онаа на родителите, нивната поголема компетентност дозволува пообемни придонеси за донесување одлуки и прописи за однесување. И на крај, неодамнешното истражување предлага дека повеќе односите се вклучени во процесите на саморегулација за време на адолесценцијата. Иако родител-дете врската е доминантна во истражувањето за автономија, идентитет и морал, неодамнешно откритие покажаа дека вонсемејните односи функционираат во врска со родител-адолесцент односи во предвидувањето на однесувањето (Колинс, Глисон и Сесма, 1997).

Интернализацијата, како што гледаат Грлоник, Деци и Рајан (1997), се однесува на „процесите со кој поединците стекнуваат верувања, ставови или правила на однесување од надворешни извори и прогресивно да ги трансформираат тие надворешни прописи во лични атрибути, вредности или регулаторни стилови“ (стр.139). Нагласени се три важни точки: (а) интернализацијата се однесува на какви било вредности, ставови и прописи за однесување; (б) оптималната интернализација вклучува интеграција на вредности или прописи со чувство за себе; (в) интернализацијата се гледа како израз на тенденцијата за органска интеграција и поттикната од потребите на компетентност, автономија, и поврзаноста. Оваа претпоставка ни овозможува да користиме фактори во интерперсоналниот контекст како предвидувачи за подобрување наспроти намалување на процесот на интернализација. Внатрешно мотивираното однесување е спонтано и се зголемува под поддршка на автономијата Услови. Меѓутоа, прописите што ги интернализираат децата обично му се воведуваат на детето негувател. Затоа, не е само поддршката за

автономија што е важна за интегрираното интернализација. Структурата и интерперсоналната вклученост се другите две димензии на социјалниот контекст на кои истражувањата за интернализација се фокусирале.

Скинер[12] ја дефинира структурата како обезбедување јасна очекувања за однесување, обезбедување на средина која условно наградува или казнува тоа однесување и директна помош во работењето со тие непредвидени ситуации. Мортон и Ман (1998) заклучи дека прифаќањето од страна на родителите и фокусираноста кон детето се поврзани со поголема внатрешна контрола верувања. Сепак, родителското контролирачко однесување беше поврзано со повеќе верувања за надворешна контрола во адолесценти (за разлика од верувањата за внатрешна контрола кај предадолесцентите). Лабави и неконзистентни дисциплината била поврзана и со повеќе надворешни контролни верувања и кај предадолесцентите и адолесценти. Гролник и Словачек (како што е наведено во Grlonick, Deci & Ryan, 1997) откриле дека родителската (и мајката и татковската) вклученоста предвиде интернализација на нивните деца. Во други истражувања, Рајан (како што е наведено во Grlonick, Deci & Ryan, 1997) откри дека квалитетот на поврзаноста на предадолесцентните и адолесцентните деца со нивните родители и наставници беше поврзана со поголема интернализација во однос на активностите поврзани со училиштето и чувството на благосостојба. Поддршка на овие наоди може да се видат во студијата на Деци, Егари, Патрик и Леоне (како што е наведено во Грлоник, Deci & Ryan, 1997) кои заклучија дека поединците кои ја интернализираа регулативата под Условите за поддршка на автономијата уживаа во задачата и се чувствуваа како дрво во извршувањето на истата; при што интернализацијата на поединците што се случила под контролни околности добила форма на интроекции наместо идентификација или интеграција. Овие лица, исто така, ја извршија задачата, но само затоа што мислеле дека треба и не им се допаѓа или се чувствуваат слободни да го прават тоа.

Кап и Бошек (1994) заклучија дека децата од семејства со позитивни или екстремно позитивни емоционални односи (т.е. вклученост во животот на детето, прифаќање) во комбинација со средна или блага контрола сметајте ги домашните задолженија како нешто што не им пречи да го прават сите. Учениците ги

[12] Како што е наведено во Мортон и Ман, 1998 година.

карактеризираа нивните односи како отворени, доверливи, автономно-поддржувачки и тие сакале да им помагаат на своите родители.

XI. ИДЕНТИТЕТ

Разбирањето на идентитетот на Ериксон е преку интеракција помеѓу индивидуалната биологија, психологијата и социјалната средина во историски контекст. Подетално, според Ериксон (како што е наведено во Крогер 2007) концептот на идентитет има многу значења и може да биде целосно сфатени само од различни перспективи. Три интерактивни елементи ги играат главните улоги во чувство за его идентитет: нечии биолошки карактеристики, кои се менуваат со текот на времето како што стареме; нечии уникатни психолошки потреби, интереси, чувства и одбрана; и сопственото социјално и културни средини кои даваат можности за изразување и препознавање на првите два.

Иако Ериксон подеднакво ги нагласи овие елементи, подоцнежните теоретичари нагласија одредени елементи поинаку. Историскиот пристап ја нагласува улогата на историската епоха во давањето покренуваат прашања за идентитетот. Структурниот пристап проучувал развојно различни начини на кои поединците конструираат значење и идентитет. Општествени и културни сили кои создаваат и обликуваат идентитетот се најрелевантни за социокултурните теоретичари. Наративниот пристап го нагласува сопственото животната приказна како создавање и основа на идентитетот (Крогер, 2003). Со текот на годините, имаше многу обиди да се операционализира и емпириски да ги испита концептите на идентитетот. Една линија фокусирана на сцената „Идентитет наспроти збунетост на улогите“ и нејзината место во шемата од осум фази. Друга гранка на истражување ја испитуваше петтата на Ериксон психосоцијална фаза сама во биполарна смисла, и на крај имаше обид да се проучува една или повеќе димензии на идентитетот на егото на Ериксон. Третиот пристап го поттикна моделот на идентитетот на Марсија, кој се обидува да да ја разберат врската помеѓу променливите за истражување и посветеност во формирањето на идентитетот процес.

XII. ОДГОВОРНОСТ И СЛОБОДА

Калитеевскаја и Леонтиев (2004) ја поврзуваат одговорноста и слободата. Ја гледаат слободата како посебен облик на човековата активност, со централна карактеристика на контролирање на оваа активност од поединецот. Одговорноста е тогаш посебна форма на регулирање; трансформацијата на отворено регулирање од друго лице (обично родител) во внатрешната авторегулација.

Главниот извор на понатамошен развој се префрла навнатре и развојот го зема карактер на самоопределен процес, во кој развојот на когнитивната евалуација и се нагласуваат акциските контроли (Ryan & Deci, 2000). Калитеевскаја и Леонтиев (2004) ја нагласи појавата на самоопределување во адолесценцијата (слободата), како и потребата од регулатива да стане внатрешна (одговорност). Главниот предуслов за развојот на овие механизми е довербата, како квалитет на родителскиот став. Идентификувале четворица модели на развој на личноста во адолесценцијата. Автономниот модел е единствениот со знаци на успешно разрешување на кризата во адолесценцијата. Тоа вклучува „позитивен став за себе, самоподдршка заснована на лични вредности, чувствувајќи лична одговорност за резултатите од нечии постапки“ (Калитеевскаја и Леонтиев, 2004, стр.108). Втора шема, симбиотска, прегратки некои предуслови на невротичниот начин на развој на личноста и луѓето што го развиваат ова имаат нестабилна и негативна самодоверба и зависат од надворешна евалуација. Тие чувствуваат одговорни, но не се слободни. Друга шема беше означена како импулсивна и вклучува „дифузна, нестабилен, главно позитивен став за себе, внатрешна поддршка во одлуките, но недостаток на одговорност“

(Калитеевскаја и Леонтиев, 2004, стр.109). Конформистичкиот модел има некои сличности со импулсивен модел; разликата е очигледна во неговото име-поддршка во одлуките за луѓето развивањето на овој начин е надворешно. Ставот за себе силно зависи од надворешните проценки кои се заработени со однесување „како што се бара“.

Автономијата, што значи поседување сопствен закон и дејствување заедно со него, има потенцијал за неговиот развој кај луѓето, сепак не се развива автоматски, па дури и некои возрасните не успеваат да манифестираат зрела форма на авторегулација. Затоа е важно да се мапира развој на автономија и сродни конструкции.

Автономијата и независноста, јасноста на идентитетот и развојот на егото претставуваат три различни перспективи за развојот на одговорноста како дел од концептот на зрелост и расудување за време на адолесценцијата (Steinberg & Caufman, 1996). Во рамките на студиите за автономија и независност, истражувањата се концентрирани на концептите на самодоверба, подложност на општествено влијание, главно влијанието на врсниците и независноста во одлучувањето.

Се чини дека подложноста на влијанието на врсниците се намалува со возраста, додека подложноста на родителското влијание влијанието зема превртена функција во форма на буквата У, со својот врв околу 14-тата година. Развој за покохерентно чувство за себе е поврзано со самодоверба, самопочит, самосвест и појаснување на вредностите. Според теориите за развој на егото, централната задача за адолесцентите треба да воспостават „индивидуално“ чувство за себе, кое не е целосно поврзано со врските на детето со родителите, но тоа ги интернализирало нивните вредности. Во моделот на Лоевингер (како што е наведено во Steinberg & Caufman, 1996), развојот на егото се отсликува во интернализацијата на правилата на социјалната интеракција, комплексноста на сознавањето и објективноста. Контрола на импулсот на поединецот станува водена од личните намери, се развива самосвеста заедно со капацитетот за повеќе зрели меѓучовечки односи. Четири обрасци идентификувани од Калитеевскаја и Леонтиев (2004) се буквално исти како четири од десет фази на развој на егото од Ловингер. Его развојот е подобар предиктор на општественото расудување дека хронолошката возраст или логичното расудување способност (Steinberg & Caufman, 1996).

XIII. УЛОГАТА НА МОТИВАЦИЈАТА – Адолесценција, мотивација и фамилија

Друга важна конструкција поврзана со развојот на одговорноста е мотивацијата и слободата. Како што децата влегуваат во периодот на адолесценти, нивната вродена тенденција да бараат новина и предизвици, да се истражува и да се учи, станува уште поочигледна. Основната димензија со која луѓето имаат смисла од своите и туѓите постапки а однесувањето е прашањето дали луѓето стојат зад однесувањето на нивните интереси и вредности, или направете го тоа од надворешни причини. Луѓе кои се внатрешно мотивирани, или надворешно мотивирани но со

интегрирана или идентификувана регулатива согледуваат внатрешна контрола врз резултатите, затоа искусуваат поголема автономија во нивните постапки (Ryan & Deci, 2000). Опсегот на однесувања, тоа може да се асимилира со шатор за себе за да се зголемува со текот на времето со зголемен развој на егото (Loevinger & Blasi, како што е наведено во Ryan, Deci, 2000). Колку е повеќе внатрешно регулирано лице, толку повеќе интерес, вредност и достигнување тој/таа врши. Автономија, компетентност и поврзаност беше откриено дека ја подобрува интернализацијата и интеграцијата (Ryan & Deci, 2000). Така да доведе до повеќе внатрешно мотивирани однесувања, за кои луѓето се чувствуваат многу поодговорни отколку надворешно мотивирани однесувања.

ПЕРСПЕКТИВА НА АДОЛЕСЦЕНТ

Концептот на одговорност е тешко да се дефинира и тешко се проучува емпириски. Кога од адолесцентите беше побарано да ја дефинираат личната одговорност и тие беа анализирани одговори, четири беа изведени компоненти. Овие се:

(1) свесност и контрола над сопствените мисли и чувства; (2) свесност за, и контрола врз, бихејвиорални избори; (3) подготвеност да се бара себеси одговорен за своето однесување и неговиот исход (последица); и (4) свесност и грижа за влијанието на нечие однесување кон другите (Мерглер, Патон, 2007, стр.68). Адолесцентите го сфатија прифаќањето на личната одговорност како правење своја сопствена избори за нечие однесување, бидејќи има внатрешен елемент. Тие исто така го чувствуваа тој авторитет за одговорноста беше сопствена; затоа само личноста може да определи што е одговорен за (Мерглер, Патон, 2007).

Тилтон-Вивер и колегите (2001) побараа од 6-то и 9-то одделение да опишат некој кој беше на иста возраст како нив, но кој според нив е „повозрасен“. Тие открија интересни го прикажува она што младите го сметаат за зрело, „возрасно“ однесување. Целта на студијата требаше да ја разгледа дефиницијата за психосоцијална зрелост од перспектива на адолесцентите.

Гринбергер (како што е наведено во Tilton-Weaver et al., 2001) ја опишува психосоцијалната зрелост како имајќи три домени: автономија (добро дефиниран,

кохезивен идентитет, самодоверба, следење цели); интерперсонална адекватност (силни комуникациски вештини, избалансирана доверба во другите, работа познавање на општествените улоги); и општествена одговорност (посветеност на општествените цели, отвореност кон социјални промени, толеранција на разликите во другите).

Тилтон-Вивер и Галамбос (како што е наведено во Tilton-Weaver et al., 2001) го проучувале профилот на псевдоматурни поединци и ги споредиле со нивните вистински зрели и незрели поединци. Користеле мерки за ангажирање во проблематично однесување, субјективна возраст и психосоцијална зрелост (идентитет, самодоверба и работна ориентација). Искрено зрел поединците пријавиле ниски нивоа на проблематично однесување, се чувствувале малку постари од нивните хронолошки возраст, и имаа највисоки нивоа на психосоцијална зрелост. Поединци на незрелата група учествуваат во ниски нивоа на проблематично однесување, се чувствувале млади и биле психосоцијално незрели.

Псевдоматурните индивидуи, или „адултоиди“, забележале највисоки нивоа на проблематично однесување значително постари од нивните врсници и постигнаа значително пониски резултати на сите три мерки на психосоцијална зрелост. Тие исто така се појавија постари (повисоки, физички зрели), сакаа да бидат постари, и беа повеќе вклучени во врсниците отколку незрели и вистински зрели групи.

Тилтон-Вивер и колегите (2001) побараа од адолесцентите да опишат некој пријател кој изгледа повеќе „пораснато“ од другите деца. Тие идентификуваа неколку белези кои ги одразуваат варијациите во опсегот до кој описот се фокусираше на еден или повеќе аспекти на независноста, одговорност, привилегија, моќ и физички развој. Вистински зрели поединци беа опишани како независни, самостојни и кои работат кон своите цели. Тие покажуваат многу на автономија, интерперсонална адекватност и социјална интеграција.

Интерперсонално, се чини дека се умешен. Фокусот на втората слика е на привилегиите. Поединци од оваа група се впуштаат во проблематично однесување; меѓучовечки, тие се согласуваат со другите, но се чини дека претпочитаат постари пријатели.

Друга група на поединци може да биде означена како „моќ и статус“. Се чини дека овие лица узурпирале или претпоставувале статус на зрелост. Тие може да имаат карактеристики на вистински зрели поединци, но имаат проблеми со преговарање на

односите на општествено соодветен начин; тие се опишани како напорни, шефови и препотентни. Четвртата адолесцентна група беше опишана со главен фокус на одговорностите. Овие лица презедоа високо ниво на одговорност, понекогаш и надвор од нивната возраст и беа опишани донекаде негативно, во смисла дека тие можеби нема да можат да уживаат и воопшто не се вклопуваат.[13] Последната група беше опишана како физички поразвиени од другите, без обрнување внимание на однесувањето или личните карактеристики. Можеби не им недостасуваат карактеристики од горенаведените групи, но тоа не се појави во нивниот опис. Повеќето од адолесцентите кои учествувале во истражувањето опишале зрели поединци во условите за компетентност на индивидуално, меѓучовечко и социјално ниво. Имаше и силна сличност со карактеристиките на психосоцијалната зрелост на Гринбергер.

XIV. Бернули и донесување одлуки

Сите ние секојдневно донесуваме одлуки; сакаме да знаеме што е правилното нешто да се направи -- во домени од финансиски до гастрономски до професионални до романтични. И сигурно, ако некој навистина може да ни каже како да ја направиме вистинската работа во сите можни моменти, тоа би бил огромен подарок.

Излегува дека, всушност, светот го добил овој подарок во 1738 година од холандски полимат по име Даниел Бернули. И она за што сакам да разговарам со вас денес е каков е тој подарок, а исто така сакам да ви објаснам зошто тоа не направи проклета разлика.

Сега, ова е подарокот на Бернули. Ова е директен цитат. И ако ти изгледа како грчко, тоа е затоа што, добро, е грчко. Но, едноставниот англиски превод -- многу помалку прецизен, но ја доловува суштината на она што Бернули мораше да го каже -- беше ова: Очекуваната вредност на која било наша постапка -- односно добрината на која можеме да сметаме на добивање -- е производ на две едноставни работи: шансите дека оваа акција ќе ни овозможи да добиеме нешто и вредноста на таа добивка за нас.

[13] Позитивен аспект е тоа што тие се гледаат како интелигентни и одговорни. Тоа е вооченото несоодветно ниво на одговорност и сериозност што ги разликува од вистински зрели поединци.

Во извесна смисла, она што Бернули го рече е, ако можеме да ги процениме и умножиме овие две работи, секогаш ќе знаеме точно како треба да се однесуваме. Сега, оваа едноставна равенка, дури и за оние од вас кои не ги сакаат равенките, е нешто на што сте сосема навикнати. Еве еден пример: да ти кажам, ајде да играме игра со фрлање паричка, и јас ќе превртам паричка, а ако дојде до глава, ќе ти платам 10 долари, но треба да платите четири долари за привилегијата да си играте со мене, повеќето од вас би рекле, сигурно, јас ќе го прифатам тој облог. Затоа што знаете дека шансите да победите се една половина, добивката ако победите е 10 долари, што се множи на пет, а тоа е повеќе отколку што ви наплаќам да играте. Значи, одговорот е, да. Ова е она што статистичарите технички го нарекуваат проклето фина облог.

Сега, идејата е едноставна кога ја применуваме за фрлање монети, но всушност, тоа не е многу едноставно во секојдневниот живот. Луѓето се ужасни во проценката на двете од овие работи, и тоа е она за што сакам да разговарам со вас денес. Постојат два вида грешки што луѓето ги прават кога се обидуваат да одлучат што е вистинската работа, а тоа се грешки во проценката на шансите дека ќе успеат и грешки во проценката на вредноста на сопствениот успех. Сега, прво да зборувам за првото. Пресметувањето на шансите се чини дека е нешто прилично лесно: има шест страни на матрицата, две страни на паричка, 52 карти во шпилот. Сите знаете колкава е веројатноста за влечење на кесот на лопати или за превртување на главите. Но, како што се испостави, ова не е многу лесна идеја за примена во секојдневниот живот. Затоа Американците трошат повеќе -- треба да кажам, губат повеќе -- на коцкање отколку на сите други форми на забава заедно. Причината е едноставна – Луѓето не само што ги донесуваат, туку и ги прават своите шанси.

...

ПОСОЧЕНА ИНФОРМАЦИЈА

На пример, кога од Американците се бара да ги проценат шансите дека ќе умрат на различни интересни начини - ова се проценки за бројот на смртни случаи годишно на 200 милиони граѓани на САД. И ова се обични луѓе како вас од кои се бара да погодат колку луѓе умираат од торнадо, огномет, астма, давење итн. Споредете ги со реалните бројки.

Сега, овде гледате една многу интересна шема, која е пред се, две работи се многу преценети, имено торнада и огномет. Две работи се многу потценети: умирање

од давење и умирање од астма. Зошто? Кога последен пат зедовте весник и насловот беше „Момчето умре од астма? Не е интересно бидејќи е толку вообичаено. На сите ни е многу лесно да се потсетиме на примери од вести или вести каде сме виделе торнада кои ги уништуваат градовите, или некој сиромашен шмук кој си ги разнел рацете со огномет на четврти јули. Давениците и смртните случаи од астма не добиваат многу покриеност. Тие не ни доаѓаат брзо на ум, и како резултат на тоа, ние многу ги потценуваме.

Сега, овде гледате една многу интересна шема, која е пред се, две работи се многу преценети, имено торнада и огномет. Две работи се многу потценети: умирање од давење и умирање од астма. Зошто? Кога последен пат зедовте весник и насловот беше „Момчето умре од астма? Не е интересно бидејќи е толку вообичаено. На сите ни е многу лесно да се потсетиме на примери од вести или вести каде сме виделе торнада кои ги уништуваат градовите, или некој сиромашен шмук кој си ги разнел рацете со огномет на четврти јули. Давениците и смртните случаи од астма не добиваат многу покриеност. Тие не ни доаѓаат брзо на ум, и како резултат на тоа, ние многу ги потценуваме.Зошто во светот некој би играл на лотарија? Па, има многу одговори, но еден одговор сигурно е, гледаме многу победници. нели? Кога оваа двојка ќе добие на лотарија, или кога Ед Мекмахон ќе се појави на вашата врата со овој џиновски чек. Ова го гледаме на ТВ; читаме за тоа во весникот. Кога последен пат сте виделе опширни интервјуа со сите што изгубиле? Навистина, ако баравме телевизиските станици да водат интервју од 30 секунди со секој губитник секогаш кога интервјуираат победник, на 100 милиони губитници на последната лотарија ќе им требаат девет и пол години од вашето неподелено внимание само за да ги гледате. кажи: "Јас? Изгубив". "Јас? Изгубив." Сега, ако гледате девет и пол години телевизија -- без сон, без паузи во нокшир -- и сте виделе загуба по загуба по загуба, а потоа на крајот има 30 секунди „и јас победив“. веројатноста дека ќе играте на лотарија е многу мала.

СКАЛА НА ПАД И ПОДЕМ – КОМПАРАЦИЈА

“Ние луѓето повеќе ја преферираме подемската скала одколку опаѓачката”

Пример:

Еве хавајски пакет за одмор од 2.000 долари; сега е во продажба за 1.600. Под претпоставка дека сакате да одите на Хаваи, дали би го купиле овој пакет? Повеќето луѓе велат дека би. Еве една малку поинаква приказна: хавајски пакет за одмор од 2.000 долари сега е на продажба за 700 долари, па вие одлучите да размислите за една недела. Кога ќе стигнете до агенцијата за билети, најдобрите цени ќе исчезнат -- пакетот сега чини 1.500. Дали би го купиле? Повеќето луѓе велат, не. Зошто? Затоа што порано чинеше 700, а нема шанси да платам 1500 за нешто што беше 700 минатата недела.

Оваа тенденција да се споредуваат со минатото ги тера луѓето да ја попуштат подобрата зделка. Со други зборови, добра зделка што порано беше одлична зделка не е ни приближно добра како ужасна зделка што некогаш беше ужасна зделка.

Една од работите што ги знаеме за споредбата: дека кога една работа ја споредуваме со друга, тоа ја менува нејзината вредност.

ПРОМЕНЛИВА КОМПАРАЦИЈА

Пример Сакаш да си купиш Слушалки кои во твоето маало коштаат 310 ден. Но на другиот крај од градот истите тие коштаат 295 ден. Поголемиот број од субјектите ќе се упатат кон другиот крај на градот, затоа што “заштедиле” 15 ден. Ова бихејвиоралните економисти и психолози ги полудува исто така. Прво си заштедил 15 ден. Кои не ги гледаш никаде и не си ги дал, а во меѓувреме си потрошил двојно повеќе за гориво, време и план заштедувајќи тие 15 ден.

Проблемот со менувањето на споредбите е уште потежок кога овие избори се наредени со текот на времето. Луѓето имаат многу проблеми да донесуваат одлуки за работи што ќе се случат во различни временски периоди.

Па, прашањето со кое би сакал да завршам е ова: ако сме толку проклето глупави, како стигнавме до Месечината?

Одговорот на ова прашање, мислам, е одговор што веќе сте го слушнале во некои од разговорите, и се осмелувам да кажам дека ќе го слушнете повторно: имено, дека нашите мозоци еволуирале за многу поинаков свет од оној во кој ние живеат. Тие

се развиле за свет во кој луѓето живееле во многу мали групи, ретко запознавале некој кој е ужасно различен од нив, имале прилично краток живот во кој имало малку избори и најголем приоритет бил да јадат и да се парат денес.

Дарот на Бернули, малата формула на Бернули, ни дозволува, ни кажува како треба да размислуваме во свет за кој природата никогаш не нѐ дизајнирала. Тоа објаснува зошто сме толку лоши во користењето, но објаснува и зошто е толку ужасно важно да станеме добри, брзи. Ние сме единствениот вид на оваа планета што некогаш ја држел својата судбина во свои раце. Немаме значајни предатори, ние сме господари на нашата физичка средина; нештата што вообичаено предизвикуваат изумирање на видовите повеќе не се никаква закана за нас. Единственото нешто -- единственото нешто -- што може да не уништи и да не осуди се нашите сопствени одлуки. Ако не сме тука за 10.000 години, тоа ќе биде затоа што не можевме да го искористиме подарокот што ни го дал еден млад холандски сонародник во 1738 година, затоа што ги потценивме шансите за нашите идни болки и ја преценивме вредноста на нашата сегашност. задоволства.

Атрибуционен стил на донесување одлуки

Главна статија: Објаснувачки стил

Атрибуционен стил[14] е концепт воведен од Лин Ивон Абрамсон, Мартин Селигман и Џонсон Д.Тисдејл. Овој концепт напредува една фаза подалеку од Вајнер, наведувајќи дека покрај концептите за внатрешност-надворешност и стабилност, потребна е и димензија на специфичност на глобалноста. Абрамсон и сор. веруваа дека како луѓето ги објаснуваат успесите и неуспесите во нивните животи поврзани со тоа дали тие ги припишуваат на внатрешни или надворешни фактори, краткорочни или долгорочни фактори и фактори кои влијаат на сите ситуации.

Атрибуцијата е процес на барање одговори што сакаат да им објаснат на другите како намерите, внатрешните црти, мотивите и одликите на личноста им се припишуваат на другите што каузално ја објаснуваат конзистентноста и релативната конзистентност во нивните постапки.

[14] Стил на објаснување.

Темата на теоријата на атрибуција (воведена во психологијата од Фриц Хајдер) има влијание врз теоријата на локус на контрола, но постојат важни историски разлики помеѓу двата модели. Теоретичарите за атрибуција се претежно социјални психолози, загрижени за општите процеси што карактеризираат како и зошто луѓето ги даваат атрибуциите што ги прават, додека теоретичарите за локус на контрола се занимаваат со индивидуални разлики.

Значајни за историјата на двата пристапа се придонесите дадени од Бернард Вајнер во 1970-тите. Пред ова време, теоретичарите за атрибуција и теоретичарите за локус на контрола во голема мера се занимаваа со поделби на надворешни и внатрешни локуси на каузалноста. Вајнер ја додаде димензијата на стабилност-нестабилност (и подоцнежна контрола), укажувајќи на тоа како причината може да се сфати дека е внатрешна за некоја личност, но сепак е надвор од контролата на лицето. Димензијата на стабилност додаде на разбирањето зошто луѓето успеваат или не успеваат по ваквите исходи. Иако не е дел од моделот на Вајнер, дополнителна димензија на припишување, специфичноста на глобалноста, беше додадена од Абрамсон, Селигман и Тисдејл.

Апликации

Најпозната апликација за локус на контрола можеби била во областа на здравствената психологија, најмногу заради работата на Кенет Волстон. Скалите за мерење на локусот на контрола во здравствениот домен беа прегледани од Фурнем и Стил во 1993 година. Најпознати се скалата за здравствен локус на контрола и мултидимензионалната скала за локус на контрола или MHLC. Последната скала се заснова на идејата (одекнувајќи ја претходната работа на Левенсон) дека здравјето може да се припише на три извори: внатрешни фактори (како што се самоопределување на здрав начин на живот), моќни други (како што е лекар) или среќа (што е многу опасно бидејќи советите за начин на живот ќе бидат игнорирани - на овие луѓе им е многу тешко да им се помогне).

Некои скали прегледани од Фурнам и Стил (1993) се однесуваат на здравјето во поспецифични домени, како што се дебелината (на пример, скалата на контролата на тежината на Салцер (1982) или скалата на Стотланд и Зуроф (1990), диетални верувања), менталното здравје (како што се Вуд и Летак (1982) Скала за локус на контрола на менталното здравје или Скала за контролирање на депресија за Вајтмен,

Дезмонд и Прајс, 1987 година) и рак (Скала за контрола на лок на рак на Пруин и др., 1988). Во дискутирањето за примената на концептот на здравствената психологија, Фурнам и Стил се повикуваат на работата на Клер Бредли, поврзувајќи го местото на контрола со управувањето со дијабетес мелитус. Емпириските податоци за здравствено локус на контрола во голем број области беа разгледани од Норман и Бенет во 1995 година; тие забележуваат дека податоците за тоа дали одредени однесувања поврзани со здравјето се поврзани со внатрешно здравствено локус на контрола биле двосмислени. Тие забележуваат дека некои студии откриле дека внатрешното здравствено локус на контрола е поврзано со зголемено вежбање, но цитираат други студии кои откриле слаба (или никаква) врска помеѓу однесувањето на вежбањето (како џогирање) и внатрешното здравствено локус на контрола. Слична двосмисленост е забележана за податоците за односот помеѓу внатрешниот здравствен локус на контрола и другите однесувања поврзани со здравјето (како што се самоиспитување на градите, контрола на телесната тежина и превентивно здравствено однесување). Од посебен интерес се наведени податоците за односот помеѓу внатрешното здравствено локус на контрола и потрошувачката на алкохол.

Норман и Бенет забележуваат дека некои студии што споредувале алкохоличари со алкохоличари укажуваат на тоа дека алкохолизмот е поврзан со зголемена надворешност за здравствено локус на контрола; сепак, други студии го поврзаа алкохолизмот со зголемена внатрешност. Слична двосмисленост е пронајдена и во студиите за консумирање алкохол кај општата, безалкохолна популација. Тие се пооптимистични во прегледот на литературата за односот помеѓу внатрешното здравствено локус на контрола и престанокот на пушењето, иако тие исто така истакнуваат дека постојат основи за претпоставка дека моќните други и внатрешните здравствени локуси на контрола можат да бидат поврзани со ова однесување. Се смета дека, наместо да биде предизвикано од едниот или другиот, дека алкохолизмот е директно поврзан со јачината на локусот, без оглед на видот, внатрешен или надворешен.

Тие тврдат дека се наоѓа посилна врска кога се проценува здравствено локус на контрола за специфични домени отколку кога се преземаат општи мерки. Генерално, студии со користење на однесување.

XV. Локус на контрола

Локус на контрола е степенот до кој луѓето веруваат дека тие, за разлика од надворешните сили (надвор од нивното влијание), имаат контрола врз исходот на настаните во нивните животи. Концептот е развиен од Julулијан Б. Ротер во 1954 година и оттогаш стана аспект на психологијата на личноста. „Локус“ на една личност[15] е конципиран како внатрешен (верување дека некој може да го контролира сопствениот живот) или надворешен (верување дека животот е контролиран од надворешни фактори кои лице не може да влијае, или дека шансата или судбината ги контролираат нивните животи).

Поединци со силен внатрешен локус на контрола веруваат дека настаните во нивниот живот се првенствено резултат на нивните сопствени постапки: на пример, кога примаат резултати од испит, луѓето со внатрешно локус на контрола имаат тенденција да се фалат или обвинуваат себеси и своите способности. Луѓето со силно надворешно локус на контрола имаат тенденција да ги фалат или обвинуваат надворешните фактори како што се наставникот или испитот.

Локус на контрола генерира многу истражувања во различни области во психологијата. Конструкцијата е применлива за области како образовна психологија, здравствена психологија и клиничка психологија. Дебатата продолжува дали специфичните или повеќе глобални мерки на локус на контрола ќе се покажат покорисни во практична примена. Исто така, треба да се направат внимателни разлики помеѓу локусот на контрола (концепт поврзан со очекувањата за иднината) и атрибутивниот стил (концепт поврзан со објаснувања за резултатите од минатото), или помеѓу локусот на контрола и концептите како што е самоефикасноста.

Локусот на контрола е една од четирите димензии на основните самоевалуации - основната проценка на човекот - заедно со невротичноста, самоефикасноста и самодовербата. Концептот на основни самоевалуации беше првпат испитан од Judge, Лок и Дурам (1997) и оттогаш се докажа дека има способност да предвиди неколку резултати од работата, поточно, задоволството од работата и перформансите на работата. Во следната студија, судијата и сор. (2002) тврди дека локусот на контрола,

[15] Множина „локус“, латински „место“ или „локација“.

невротичноста, самоефикасноста и факторите за самопочитување може да имаат заедничко јадро.

Локус на контрола е рамката на теоријата на личноста на Ротер (1954) за социјално учење. Во 1966 година тој објави статија во Психолошки монографии во која се сумираше над една деценија истражување (од Ротер и неговите студенти), голем дел од тоа претходно необјавено. Во 1976 година, Херберт М. Лефкурт го дефинираше перцепираниот локус на контрола: „... генерализирано очекување за внатрешна, за разлика од надворешната контрола на засилувањата“. Направени се обиди да се пронајде генезата на концептот во работата на Алфред Адлер, но неговата непосредна позадина лежи во работата на Ротер и неговите ученици. Раната работа на темата очекувања за контрола на засилување беше извршена во 1950-тите од страна на Jamesejмс и Фарес[16].

Друг студент во Ротер, Вилијам Х. Jamesejмс проучувал два вида на „смени на очекувањата“:

Типични промени во очекувањата, верувајќи дека успехот (или неуспехот) ќе биде проследен со сличен исход

Атипични поместувања на очекувањата, верувајќи дека успехот (или неуспехот) ќе биде проследен со различен исход

Дополнителни истражувања доведоа до хипотеза дека типичните поместувања на очекувањата се прикажуваат почесто од оние кои своите резултати ги припишуваат на способноста, додека оние кои прикажуваат нетипично очекување, најверојатно ќе ги припишат своите резултати на случајност. Ова беше протолкувано дека луѓето може да се поделат на оние кои припишуваат способност (внатрешна кауза) наспроти оние што и припишуваат на среќа (надворешна причина). Бернард Вајнер тврди дека наместо способноста наспроти среќата, локусот може да се однесува на тоа дали припишувањата се даваат на стабилни или нестабилни причини.

Ротер (1975, 1989) дискутираше за проблемите и заблудите во користењето на внатрешниот наспроти надворешниот конструкт од страна на другите.

[16] Подготвени за необјавени докторски дисертации под надзор на Ротер на Државниот универзитет во Охајо

Ротер (1975) предупреди дека внатрешноста и надворешноста претставуваат два краја на континуитет, а не типологија. Интерните имаат тенденција да ги припишуваат резултатите од настаните на нивната сопствена контрола. Луѓето кои имаат внатрешен локус на контрола веруваат дека резултатите од нивните активности се резултат на нивните сопствени способности. Внатрешните работници веруваат дека нивната напорна работа би ги натерала да постигнат позитивни резултати. Тие исто така веруваат дека секоја акција има свои последици, што ги тера да го прифатат фактот дека работите се случуваат и од нив зависи дали сакаат да имаат контрола над тоа или не. Екстерните ги припишуваат резултатите на настаните на надворешни околности. Луѓето со надворешен локус на контрола имаат тенденција да веруваат дека работите што се случуваат во нивните животи се надвор од нивна контрола , па дури и дека нивните сопствени постапки се резултат на надворешни фактори, како што се судбината, среќата, влијанието на моќните други (како што се лекарите, полицијата или владините службеници) и / или верувањето дека светот е премногу сложен за некој да ги предвиди или успешно да ги контролира своите резултати. Таквите луѓе имаат тенденција да ги обвинуваат другите, а не самите тие за резултатите од нивните животи. Сепак, не треба да се мисли дека внатрешноста е поврзана исклучиво со припишување на напор и надворешноста со припишување на среќата (како што појаснува работата на Вајнер - видете подолу -). Ова има очигледни импликации врз разликите помеѓу внатрешните и надворешните во однос на нивната мотивација за постигнување, што укажува на тоа дека внатрешното локус е поврзано со повисоки нивоа на потреба за достигнување. Поради нивната контрола на лоцирање надвор од себе, надворешните лица имаат тенденција да чувствуваат дека имаат помалку контрола над нивната судбина. Луѓето со надворешно локус на контрола имаат тенденција да бидат понагласени и склони кон клиничка депресија.

Ротер (1966) верувал дека интерните имаат две суштински карактеристики: мотивација за високи достигнувања и мала надворешно насоченост. Ова беше основа на скалата на локус на контрола предложена од Ротер во 1966 година, иако се засноваше на верувањето на Ротер дека локусот на контрола е единствен конструкт. Од 1970 година, се претпоставува претпоставката за унидимензионалност на Ротер, при што Левенсон (на пример) тврди дека различни димензии на локус на контрола (како што се верувања дека настаните во нечиј живот се самоопределени или организирани од моќни други и се случајни врз основа) мора да бидат одделени.

Раната работа на Вајнер во 70-тите години на минатиот век сугерираше дека ортогонално на димензијата внатрешност-екстерналност, треба да се земат предвид разликите помеѓу оние што припишуваат на стабилна и оние кои припишуваат на нестабилни причини.

Оваа нова, димензионална теорија значеше дека сега може да се припишат резултатите на способноста (внатрешна стабилна причина), напор (внатрешна нестабилна причина), тешкотија во задачата (надворешна стабилна причина) или среќа (надворешна, нестабилна причина). Иако вака Вајнер првично ги гледаше овие четири причини, тој беше доведен во прашање дали луѓето ја гледаат среќата (на пример) како надворешна причина, дали способноста секогаш се перципира како стабилна и дали напорот секогаш се гледа како да се менува. Навистина, во поновите публикации (на пр. Вајнер, 1980) тој користи различни поими за овие четири причини (како што се „карактеристики на објективната задача“ наместо „тешкотија со задачата“ и „шанса“ наместо „среќа“). Психолозите уште од Вајнер разликуваа стабилен и нестабилен напор, знаејќи дека во некои околности напорот може да се смета како стабилна причина (особено со оглед на присуството на зборови како „трудо "убив“ на англиски)

Во однос на локусот на контрола, постои и друг вид на контрола што повлекува мешавина помеѓу внатрешните и надворешните типови. Луѓето кои имаат комбинација од двата типа на локус на контрола често се нарекуваат Би-локалци. Познато е дека луѓето кои имаат би-локални карактеристики се справуваат со стресот и поефикасно се справуваат со своите болести имајќи мешавина од внатрешно и надворешно локус на контрола. Луѓето кои ја имаат оваа мешавина на локуси на контрола можат да преземат лична одговорност за своите постапки и последиците од истите, додека останат способни да се потпрат и да веруваат во надворешните ресурси; овие карактеристики соодветствуваат на внатрешните и надворешните локуси на контрола, соодветно.

ЛОКУС НА КОНТРОЛА И АКАДЕМСКИ ПОСТИГАЊА
КАЈ СРЕДНОШКОЛЦИТЕ (Кентаки, САД 187 испитаници)

Оваа студија ја истражуваше хипотетизираната врска помеѓу внатрешниот локус на контрола и академските постигнувања кај примерок од 187 ученици во одделенија 8 до 12 (САД стандарди) користејќи ја скалата за контрола на Новицки-Стрикланд за деца. Анализата покажа дека учениците од групата со повисок успех пријавиле повисоки резултати на внатрешниот локус на контрола.

Локусот на контрола (Rotter, 1954) е еден од најистражуваните конструкции во областа на психологијата на личноста (Леоне и Барнс, 2000). Локусот наконтрола е дефиниран како тенденција на луѓето да припишуваат достигнувања и неуспеси или на внатрешни фактори (напор, способност, мотивација) или надворешни фактори (шанса, среќа, туѓи постапки) (Ротер, 1966). Претходните истражувања покажаа дека конструктот на локус на контрола е поврзан со ставовите на учениците кон учество и постигнување во училиште (Nunn, Montgomery, & Nunn,1986).

Неодамнешното истражување (Skaalvik & Skaalvik, 2004) ја повтори врската помеѓу само-ефикасноста и оценките за средношколците. Поточно, повисоките достигнувања се поврзани со повеќе внатрешен локус на контрола. Калехштајн и Новицки (1997) спроведоа метааналитички преглед и на оваа теза, но тие го истакнаа недостатокот на разновидни примероци. Минати студии имаат наведено општа врска помеѓу академските достигнувања и локусот на контрола и да обезбеди основа за оваа студија во која примероци беа тестирани претходно непроучени. Не се пронајдени неодамнешни студии во кои беа тестирани сите одделенија од гимназијата заедно со репрезентативен примерок од Афро-американски студенти, од кои сите беа извлечени од повеќе училишта.

Тековната студија ги исполни овие три критериуми. Целта тогаш беше да се споредат студентите од групата со повисок успех со оние од групата со понизок Успех локус на контролни резултати за примерок од повеќе училишта и одделенија. На Групата со висок успех беше претпоставена дека има повеќе внатрешен локус на контрола. Се претпоставуваше дека постојат етнички и полови разлики во локусот на контрола помалку очигледни од академските достигнувања.

Текот на истражувањето во Кентаки, САД и статистичката точност на премерените варијабли

Партиципиенти

Учесници беа 187 средношколци од јавен карактер училишта во Кентаки. Податоците беа собрани во седум училишта во три различни градови. Учениците биле на возраст од 14 до 19 години и биле запишани Од 8 до 12 одделение. Имало 81 девојче (43,3 %) и 106 момчиња (56,7 %). Во примерокот беа вклучени 125 Кавкаски (66,8%), 49 Афроамериканци (26,2%), 4 домородни Американци (2,1 %) и 2 студенти од Шпанија и Азија (1,1 %). Дистрибуцијата по одделение 9, 10, 11 и 12 беше 57, 72, 32 и 19. Седум беа под 9 одделение. Просечната возраст беше 16 год.

Скали

Учениците ја добија скалата за контролен локус Новицки-Стрикланд за Деца[17] мерка со хартија и молив од 40 дихотомни прашања. Скалата е избрана затоа што е напишана за деца и адолесценти, објавените валидности и веродостојности се задоволителни, и тој е широко користен во минатите истражувања. Ставките се засноваат на дефинициите за внатрешна-надворешна контрола како што беше претходно наведено од Ротер (1954). На ставките им се дава 1 поен по одговор што би одговарало на повеќе надворешен одговор; колку е поголема оценката, толку повеќе е надворешно ориентиран испитаникот. Спротивно на тоа, одговорите одговараат на внатрешно ориентирани оценки се бодуваат како нула. Веродостојноста на тест-повторното тестирање беше пријавена со 6 недели. Интервал на ,75 за група од 12- до 15-годишни деца (n=54). Исто така, тест-повторен тест беше пронајдена веродостојност од ,71 за примерок во одделение 10. A Spearman-Brown Сплит-половина доверливост од ,74 беше пронајдена за одделение 9 до 11 во нормативниот примерок. Конструирај валидност врз основа на корелации со оценки на скали, како што е Биалер-Кромвеловата скала, дадоа правични проценки. Истовремено валидноста како асоцијации со други конструкции е соодветна. Примерок прашањето е „Дали често сте обвинувани за работи кои едноставно не се ваша вина?

Процедура

[17] Nowicki & Strickland, 1973.

Тројца професори од средните училишта во различни училишта помогнаа во собирањето податоци. Откако директорот доби дозвола од децата и родителите, на наставниците во трите училишта им беа доделени истражувачки пакети вклучувајќи изјава за информирана согласност, демографски образец и скала на контролен локус Новицки-Стрикланд. Учениците кои се согласија да учествуваат го пополнил формуларот и анкетата на час и ги вратил во плик на учителот. Учениците го пријавија својот просек на оценки на даденият формулар. Учествуваа сите ученици во земените училници.

Анализа

За целите на оваа студија, само-пријавен просек на оценка над 3.0 на скала од 4 точки, оценките А или Б беа користени за да се конструира а група со повисок просек; оние подолу формираа пониско постигнување група. Мерките за ориентација на локус на контрола за двете групи беа споредено со т тест. Беа испитани и корелации.

Резултати

Повисок резултат на скалата за контролен локус Новицки-Стрикланд (1973) претставува повеќе надворешен локус на контрола. Просечниот резултат беше 14,5 (SD = 4,6) за момчиња и 14,2 (SD = 4,5) за девојчиња. Добиени средни оценки за Афро-американските и кавкаските студенти беа 14,0 (SD = 4,6) и 14,4 (SD=4,6), соодветно; види Табела 1. Т тест за ученици групирани по оценки просекот покажа значајна средна разлика на оценките за локус на контрола и самопријавени просечни оценки меѓу групата со повисок успех (M = 13,3,SD=4,5) и групата Lower GPA (M= 15,8, SD=4,7; tI8>'3,55) p< .OOO5). Големината на ефектот од 0,25 беше мала (Коен, 1988) и моќта беше пресметано, користејќи GPower (Erdfelder, Faul, & Buchner, 1996) на 0,56. Не беа пронајдени значајни разлики по етничките групи на местото на контрола.

GPA	*n*	*M*	*SD*
A	48	12.7	3.8
B	68	13.7	5.0
C	58	15.7	4.3
D	12	15.6	5.0
F	2	19.5	4.5

***Табела 1 - Т тест за ученици групирани по оценки**

Ethnicity	*n*	*M*	*SD*	*r*
African-American	49	14.0	4.6	–.37
Caucasian	125	14.2	4.8	–.26

***Табела 2 – Локус на контрола по етничка група и просек, одделенски средства,**

Стандардни девијации и корелации.

За рејтингот и на афроамериканските и на кавкаските студенти негативен Пирсонови корелации за резултатите на локусот на контрола со само-пријавената оценка добиени се просек. Без разлика на етничката припадност, оние што постигнале повеќе надворешен локус на контрола имале пониски просечни оценки. Корелациите по етничка припадност, одделение, возраст и самопријавениот просек на оценки во Табела 3 се ниски вредности; само корелацијата за самопријавениот просек на оценки беше статистички значајна.

Variable	Coefficient	*p*
Grade Point Average	–.27	<.0005
Grade	.07	.35
Sex	–.02	.81
Age	1.00	.17

***Табела 3 – Локус на контрола и академски постигнувања, пирсонови производ-момент корелации за локус на контрола со независна варијабла.**

Дискусија

Значајната врска помеѓу локусот на контрола и академската постигања во овој примерок на средношколци ги поддржаа претходните наоди.[18] Повисоките академски достигнувања беа во корелација со оценките за локус на контрола, што укажува на поголема ориентација на внатрешна контрола. Според истражувањето на Јансен и Картон (1999) со студенти, оние кои се класифицирани според надворешен локус на контрола имаат тенденција да одолговлекуваат со задачите и имаат поголема веројатност да бидат погодени од тешкотијата на задачите и двете што би го намалило постигнувањето. Меѓу разгледаните варијабли, една што ја покажува врската на

[18] На пример Skaalvik & Skaalvik, 2004

локусот на контрола со академските достигнувања беше статистички значајна. Корелации на контрола беа пронајдени по одделение, етничка група, и сексот.

Калехштајн и Новицки (1997) заклучија дека понатамошните студии на локусот за контрола и академски достигнувања би биле оправдани бидејќи претходните примероци беа главно сите кавкаски. Тековната студија вклучуваше репликација на наодите со поголем примерок од афроамерикански студенти и беше заснован на примерок од повеќе училишта. Евидентни се неколку ограничувања на оваа студија. Локусот на контрола и постигањата на учениците се добиени преку самоизвештаи кои се предмет на лична пристрасност. Исто така, можните збунувачки променливи како што се социоекономските статусот и поддршката на заедницата би можеле да ги објаснат средните разлики. Изгледа веројатно овие варијабли може да бидат дел од поврзан кластер на фактори кои влијаат на постигањата на учениците.

XVI. Истражување Гимназија, 2022г. Славчо Стојменски, ШТИП

1. Дефинирање на проблемот и основните поими

Кога нешто тргне наопаку, природно е да се фрли вина на воочената причина за несреќата. Онаму каде што поединецот ја фрла таа вина може да биде поврзано, во многу случаи, со психолошки конструкт познат како „локус на контрола“.

Што е локусот на контрола? Локусот на контрола се однесува на степенот до кој поединецот чувствува чувство на агенција во однос на неговиот или нејзиниот живот.[19] Некој со внатрешен локус на контрола ќе верува дека работите што му се случуваат се под големо влијание на нивните сопствени способности, постапки или грешки. Лицето со надворешен локус на контрола ќе има тенденција да чувствува дека другите сили - како што се случајните шанси, факторите на околината или дејствата на другите - се поодговорни за настаните што се случуваат во животот на поединецот.

Како и другите конструкции во психологијата на личноста, локусот на контрола паѓа на одреден спектар. Генетските фактори можат да влијаат на локусот

[19] Rotter J. Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. Psychol. Monogr. 1966;80:1–28

на контрола, како и на искуствата од детството на поединецот - особено на однесувањата и ставовите моделирани од нивните рани старатели.

Истражувачите идентификуваа неколку области во кои се чини дека чувството за контрола влијае на резултатите, вклучително образованието, здравјето и граѓанскиот ангажман. Генерално, таквото истражување генерално сугерира дека оние со повеќе внатрешен локус на контрола се поуспешни, поздрави и посреќни од оние со повеќе надворешен локус.[20]

Луѓето со силна само-ефикасност се поотпорни и со помала веројатност да бидат дестабилизирани од негативни животни настани. Нивниот локус на контрола е поверојатно внатрешен отколку надворешен.

Претходни истражувања и заклучоци – Врска помеѓу локус на контрола и академски достигнувања на средношколци во државата Абија

Студијата имаше за цел да ја утврди врската помеѓу локусот на контрола и академските постигања на средношколците. Забележано е дека некои ученици постигнуваат повисоки резултати, додека некои постигнуваат пониски дури и откако биле изложени на истата тема од истиот инструктор. Целта на студијата беше да се утврди дали локусот на контрола е во корелација со академските постигања на учениците како модерирани според полот и училишниот тип. Студијата беше закотвена на теоријата на атрибуција.

Студијата усвои дизајн на корелациско истражување. Вкупно 388 ученици во зоната Aba Education беа избрани со употреба на намерни и едноставни техники на случаен избор. Инструменти за собирање податоци беа усвоена скалата за локус на контрола и резултатите од испитите на учениците по математика, англиски и CRS. За да се утврди веродостојноста на инструментот, беше употребен Кудер-Ричардсон тест за веродостојност (KR-20) и беше добиен вкупен коефициент од 0,76 за локус на контрола - скалата. Податоците беа анализирани со помош на коефициентот на корелација на моментот на производот на Pearson. Резултатите покажаа значајна врска помеѓу локусот на контрола и академските достигнувања на машките студенти. Резултатите исто така покажаа значајна врска помеѓу локусот на контрола и академските достигнувања на учениците од јавните училишта. Врз основа на наодите,

[20] Arnaud J., Palazzolo J. Link between locus of control and competitive anxiety: study of 150 high-level tennis players. Ann. Med. Psychol. 2012;170:642–647

беше препорачано дека училишниот авторитет треба да поттикне добри перформанси со наградување на учениците со одлични перформанси, бидејќи кога доброто однесување е наградено, поединецот е мотивиран да работи подобро. Исто така, владата треба да им обезбеди на училиштата неопходна инфраструктура која би го направила наставата и учењето многу интересни.

2. Предмет на истражувањето

Предмет на ова истражување поврзаноста на локусот на контрола и училишниот успех кај ученици од СОУ ,,Славчо Стојменски” од четврта година во Штип.

Партиципиентите се на возраст од 18 години, а самиот тест е спроведен на крајот на првото полугодие односно на 12ти Декември 2022г. Истиот е спроведен во класична училница од истата гимназиска институција под надзор на тестатор и професор, каде на испитаниците им беше дадено рок од 1 училишен час (45 минути) за да го пополнат тестот за локус на контрола како и краток тест за биографски податоци од 3 прашања. Зголемеността на интересот за локусот на контрола во последните години од развивањето на социјалната психологија го вкоренува фактот за постоењето и влијателноста на локусот на контрола и успехот на единката во училишната средина, работната средина или поопшто во малите и големи социјални кругови.

Во ова истражување не ги земаме во предвид корењата на локусот на контрола кај секоја единка (иако можеби тие се од големо значење) туку ја земаме предвид директната коресподенција на локусот на контрола и постигнувањето на подобар/полош училишен успех кај средношколски ученици.

3. Цел

Научната цел на истражувањето е предикција односно да се предвиди дали постои поврзаност на локусот на контрола со училишните достигнувања кај учениците во средно-гимназиско образование во Штип, поконкретно во СОУ ,,Славчо Стојменски” Штип.

Општествената цел е да се подигне свесноста како кај учениците, така и кај професорите и родителите за постоењето и влијателноста на локусот на контрола врз успехот на учениците во средните, па дури и основните и високите образовни институции.

Локусот на контрола може да има големо влијание врз тоа како еден ученик ќе ја перципира својата учебна кариера без разлика дали самиот тој/таа е свесен/свесна за тоа.

4. Задачи на истражувањето

- Да се осознае дали локусот на контрола е во корелација со училишните оцени

- Да се осознае дали постојат полови разлики кај локусот на контрола (дали еден вид на локус на контрола е стриктно поврзан за еден од половите)

- Да се добие увид за тоа кој локус на контрола е позастапен кај средношколците

Задачите на истражувањето е одбрани со цел да се осознае кои задачи би биле најрелевантни на тоа што се истражува во овој труд.

5. Хипотеза

-Локусот на контрола има влијание врз училишниот успех –

Во основа локусот на контрола има влијание врз секојдневниот живот и врз одлуките кои ги донесуваме како и со која брзина ги донесуваме одлуките. Тргнувајќи одовде, моја претпоставка е дека локусот на контрола има влијание врз училишниот успех односно доколку ученикот со внатрешен локус на контрола кој по дефиниција на самиот вид на локус сака да постигне висок резултат исто така ќе се бори за да постигне подобар успех во училиште, додека оној со надворешен локус на контрола по дефиниција за надорешниот локус на контрола во истата ситуација овој ученик не

би се борел за голема оцена бидејќи би мислел дека најголемо влијание врз неговите оцени ќе имаат видувањата на негоите професори отколку тој/таа самиот/самата.

5.1 **Подхипотези**

- Локусот на контрола нема поврзаност со училишниот успех – Доколку хипотезата е одречена, првата подхипотеза ќе се докажи со тоа што локусот на контрола дали ќе биде внатрешен или надворешен нема да има никаква кореспонденција со постигнатиот успех на учениците.

-Постојат полови разлики во однос на локусот на контрола – Со спроведеното истражување исто така ќе се провери споредната хипотеза на тоа дали постојат полови разлики во локусот на контрола – Дали жените се почести застапеници на надворешниот или внатрешниот локус на контрола, или мажите.

6. Варијабли на истражувањето

Во истражувањето во предвид се земени следните варијабли:

Локус на контрола , зависна варијабла во истражувањето составена од две компоненти:

o Внатрешен локус, и Надворешен локус

- Училишниот просек , независна варијабла
- Полот, независна варијабла
- Образованието, независна варијабла
- Возраста на испитаниците, независна варијабла

Покрај овие варијабли, останати варијабли кои би можеле да влијаат во истражувањето а притоа не се земени во предвид се спортска активност, социо – економски статус, мотивацијата и интелигенција кои можат да имаат огромно влијание врз исходот на истражувањето. Во различните истражувања на оваа тематика каде се земени некои од претходно напоменатите варијабли се добиваат различни

резултати кои имаат директно влијание врз резултатите на истражувањето. Истражувањата на оваа тематика исто така опфаќаат и поголем број на испитаници каде резултатите директно кореспондираат или не-кореспондираат со резултатите на ова истражување.

Во одредени случаи, локусот на контрола е под големо влијание на променливите варијабли кои имаат голем импакт врз истиот и драстично го променуваат. Во ова истражување ги земаме оние варијабли кои ние ги сметаме за најважни кога се зборува за локусот на контрола и постигнувањето на успех кај адолесцентите.

ТЕХНИКИ И ИНСТРУМЕНТИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

ТЕХНИКА – Анкетирање и скалирање за собирање на податоци (години и оцени)

Инструменти – Скала за локус на контрола

- Адаптација: А.Величков, Г.Лукарски, М.Радославова, Русева, Л.Генова

Овој прашалник содржи парови на искази обележани со буквите „А“ и „Б“. Од секој пар се избира изјавата (секогаш само една) за која мислите дека подобро го изразува вашето мислење. Не избирајте изјава само затоа што повеќето луѓе би го избрале или затоа што повеќе ти се допаѓа.

За да го се направи збор, внимателно се читаат двете изјави, без премногу да се размислува за истите. Обично првиот впечатокот е најдобар. Нема точни или погрешни одговори.

Во некои случаи, може да откриете дека двете изјави се исти прифатливи или ниту едно од нив не одговара на вашето мислење. Во такви случаи обидете се да изберете она што е поблиску до вас.

Клуч

Вкупниот резултат се добива како збир од одбраните одговори -

Секој соодветен избор добива 1 поен: 2а, 3б, 4б, 6б, 7а,8а, 10б, 11б, 12а, 14а, 15а, 16б, 18б, 19а, 20а

Како норма, може да се претпостави дека проценките до 7 поени се индикативни за внатрешни локус на контрола, и од 8 и повеќе - за надворешен локус на контрола. Добиени средните и стандардните вредности покажуваат дека дистрибуцијата е близу нормално, а тоа пак е показател дека методот мери одржливо лична карактеристика може да се претпостави дека овозможува проценка на индивидуалните разлики во локализацијата на контролата.

Конструкцијата „локализација на контрола“ беше воведена од Роже (1966) за опис на генерализирани очекувања за изворите на каузалност за резултатите добиени од страна на поединецот. Според него, постојат две спротивности очекувања за односот помеѓу сопственото однесување и резултатите. Првиот е ставка, таканаречен внатрешен локус на контрола, што е генерализирано очекување на добиеното резултатите (без разлика дали се позитивни или негативни) што треба да се земат предвид како деривати на сопствените постапки, односно подложени на внатрешни, лични контрола. Второто очекување е таканаречениот надворешен локус на контрола. Според него добиените резултати се објаснуваат со дејството на причините надвор од лицето - среќа, виши фигури како бог или, коинциденција. Надворешниот локус на контрола е тенденција на индивидуата да биде сфатена како зависна од надворешни фактори кои не подлежат на лична контрола.[21]

Прашалник за биографски податоци кој ги содржи следните прашања и соодветни полиња- Пол, возраст и училишен успех беше добиен преку самоискажување на учениците на анкетен прашалник кој беше спроведен пред да започнат со скалата за локализација на контрола, притоа се запазени и заштитени етичките кодеси за собирање на анонимни податоци и учениците се информирани дека собраните податоци ќе бидат употребени за научни цели односно во магистерски труд.

[21] Rotter, J. B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. Psychological Monographs, 80(1), 1–28.

7. Популација и примерок

- Истражувањето беше спроведено врз испитаници средношколци кои се со постојано место на живеење во Штип, со примена на пригоден примерок, при што беше опфатена хетерогена група од 103 испитаника статична возраст од 18 години.

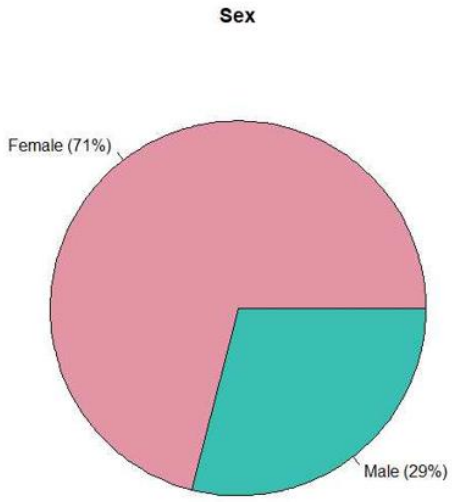
- Заради целта и предметот на истражување, контрола на локусот и училишните оцени кај адолесценти, средношколците беа соодветна популација за ова истражување.

Анкетирањето и тестирањето се одвиваше во живо, вклучителни критериуми за учевство во истражувањето беа тие да испитаниците се на возраст од 18 г, да се средношколци и да зборуват македонски јазик со постојано место на живеење во Штип. Исклучителни критериуми беа исто така поврзани со возраста и образованието. Со воведувањето на критериумот за јазик, се отфрли можноста сепак некои од учесниците да се од друга национална и културна припадност, со што би се вклучила можноста варијаблата етничка припадност да влијае на крајните резултати.

- По направената анализа и селекција, учество зедоа вкупно 103 учесници. Од нив 100 се земени предвид бидејќи на денот на тестирањето отсутни се 3 ученици.

- Од нив 29 испитаници се од машки пол (29%) и 71 испитаници се од женски пол (71%).

Графикон 1: Процентуална застапеност на испитаниците според пол
Graphic 1: Percentage representation of respondents by sex

7.2 Организација и тек на истражувањето

Постапката на собирање податоци најпрво се одвиваше со барање согласност и кратка презентација на темата и важноста пред одговорни лица од гимназијата “Славчо Стојменски” во Штип. По одобрувањето за реализација на истражувањето, истото беше спроведено следниот ден. Беа обезбедени тестови а тестирањето се одвиваше на принцип тест – пенкало.

Тестирањето беше реализирано на 12.10.2022 со почеток од 7:30ч.

Тестирањето започна рано наутро со првиот школски час каде беа тестирани ученици од првиот клас. Пред започнување со тестирањето, на учениците им беше исто така презентирана темата за која се истражува. Понатаму, акцент беше ставен на етичкиот кодекс кој што е запазен со гарантирање на приватноста и користење само на информациите кои се од корист за научни цели. Потоа, следуваше опис на самиот тест и начин на тестирање. Времетраењето на тестот не беше одредено на 45 минути (1 училишен час) но не траеше повеќе од 10 мин. На ист начин беше и постапката со другите класови.

На крај тестовите беа обработени а податоците беа организирани во Microsoft Excel за понатамошна обработка.

1. Статистичка обработка на податоците

За обработка на добиените податоци од истражувањето најпрво беше пресметана дескриптивна статистика за варијаблите контрола на локус и училишен просек; деспкриптивна статистика во однос на полот и наведените варијабли а за тестирање на хипотезата беше употребена линеарна корелација, со примена на Пирсоновиот коефициент на корелација и независен t-test. На тој начин беше утврдена поврзаноста помеѓу двете варијабли (контрола на локус и училишен просек) и кое е нивото на значајност на нивната поврзаност. Потоа со независниот t-test се проверуваше дали постојат полови разлики во однос на варијаблата локус на контрола.

Резултатите беа статистички обработени со примена на програмите Microsoft Excel и R.

1.1 Анализа и интерпретација на резултатите од дескриптивна статистика

Во следните табели подолу се прикажани добиените резултати од дескриптивната статистика за варијаблите локус на контрола и училишен успех.

Табела 1: Резултати од дескриптивна статистика на испитуваните варијабли локус на контрола и училишен просек.

Tabel 1: Results of the descriptive statistics of the researched variables locus of control and grade point.

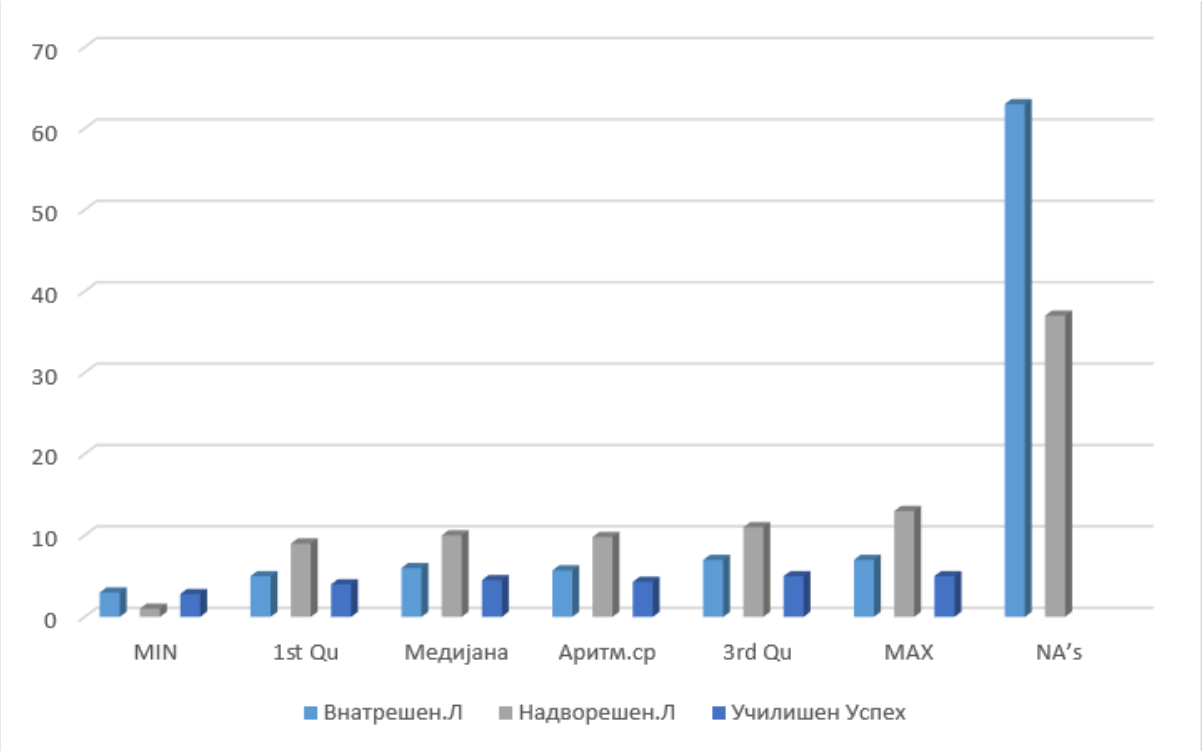
Варијабла	MIN	1st Qu	Медијана	Аритм.ср	3rd Qu	MAX
Внатрешен Локус	3	5	6	5.7	7	7
Надворешен Локус	1	9	10	9.8	11	13
Училишен Просек	2.8	4	4.5	4.3	5	5

*Од резултатите прикажани во табелата погоре, од вкупниот број на испитаници во истражувањето, аритметичката средина на варијаблите внатрешен и

надворешен локус изнесува 5.7 односно 9.8 за надворешниот локус; најмалата добиена вредност изнесува 3 за внатрешниот локус и 1 за надворешниот; најголемата вредност изнесува 7 за внатрешниот локус и 13 за надворешниот; медијаната е 6 и 10 за истите варијабли; првиот квартил за внатрешниот локус е 5 за надворешниот 9; третиот квартил изнесува 7 за внатрешниот локус и 11 за надворешниот локус.

Графикон 1: Графички приказ на резултатите од дескриптивната статистика за варијаблите внатрешен и надворешен локус и училишен успех.

Graphic 1: Graphical showing of the results of the descriptive statistics of the variables internal and external locus and grade point.

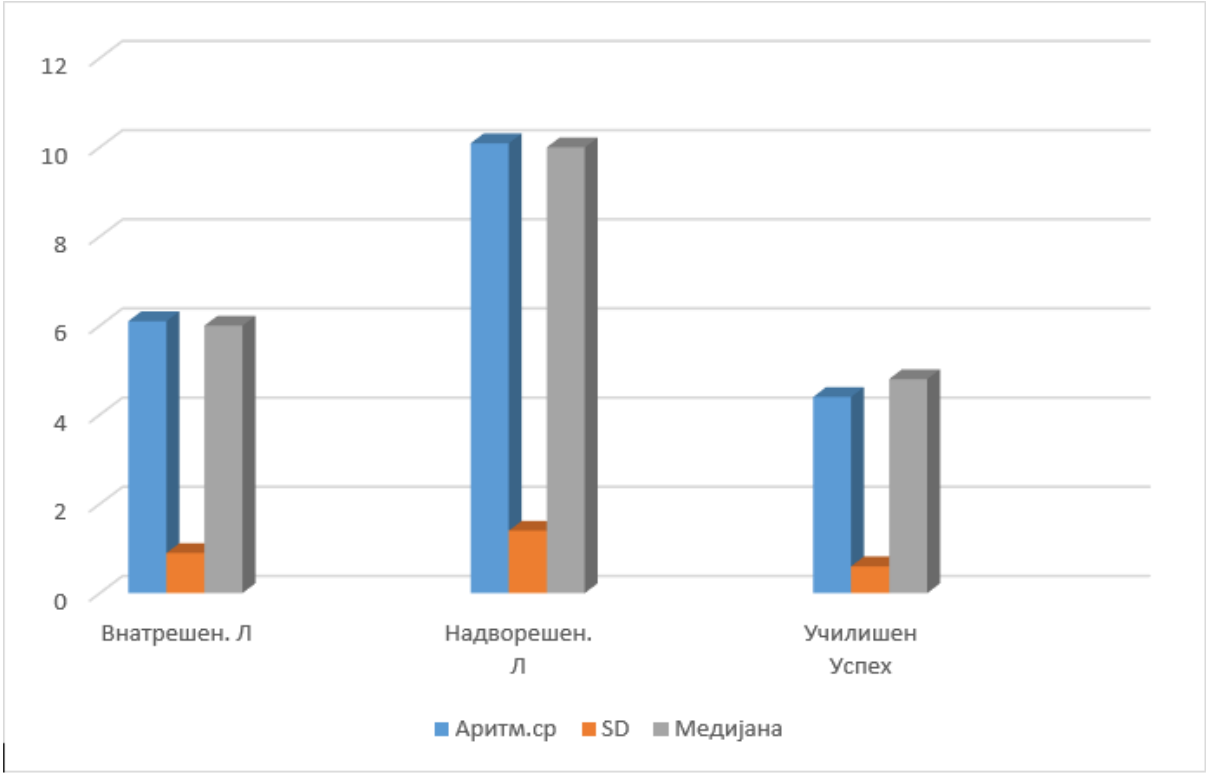

Табела 2: Резултати од дескриптивната статистика во однос на женски пол од вкупно 71 испитаничка.
Tabel 2: Results of the descriptive statistics in regards to the female sex from a total of 71 participants.

Варијабла	Аритм.ср	SD	Медијана
Внатрешен Локус	6.1	0.9	6
Надворешен Локус	10.09	1.4	10
Училишен Просек	4.4	0.6	4.8

Во табелата погоре, се прикажани резултатите од дескриптивната статистика на варијаблите внатрешен и надворешен локус и училишен просек кај испитаниците од женски пол. Аритметичката средина за варијаблата внатрешен локус изнесува 6.1, за надворешниот локус е 10.09 и за училишниот успех 4.4; стандардната девијација за внатрешниот локус изнесува 0.9, за надворешниот локус 1.4 и за училишниот успех 0.6; медијаната е со вредност 6 за внатрешниот локус, за надворешниот локус има вредност 10 и за училишниот успех 4.8.

Графикон 2: Графички приказ на варијаблите внатрешен и надворешен локус и училишен успех кај испитаници од женски пол
Graphic 2: Graphical showing of the variables internal and external locus and grade point in female participants.

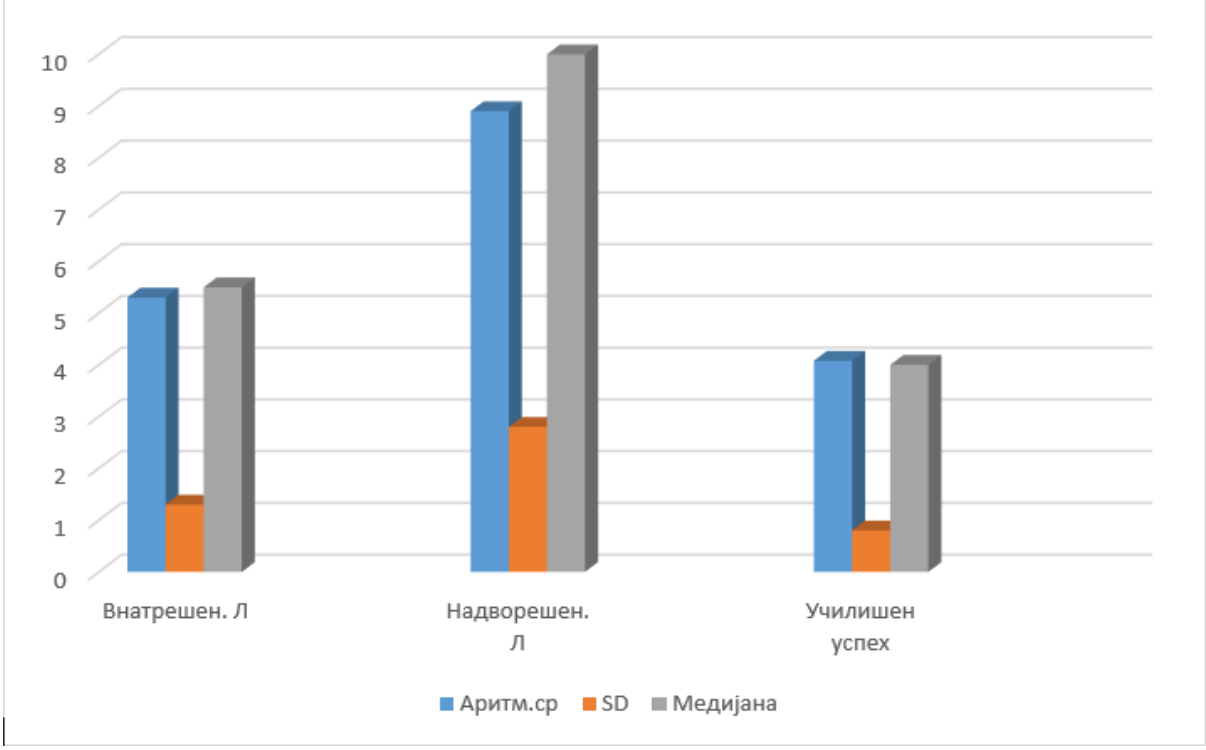
Табела 3: Резултати од дескриптивна статистика во однос на машки пол од вкупно 29 испитаника.
Tabel 3: Results of the descriptive statistics in regards to the male sex from a total of 29 participants.

Варијабла	Аритм.ср	SD	Медијана
Внатрешен Локус	5.3	1.3	5.5
Надворешен Локус	8.9	2.8	10
Училишен Успех	4.08	0.8	4.0

Во табелата погоре, се прикажани резултатите од дескриптивната статистика на варијаблите внатрешен и надворешен локус и училишен успех кај испитаниците од машки пол. Аритметичката средина за варијаблата внатрешен локус изнесува 5.3 за

надворешниот локус е 8.9 и за училишниот успех 4.08; стандардната девијација за внатрешниот локус изнесува 1.3, за надворешниот локус 2.8 и за училишниот успех 0.8; медијаната е со вредност 5.5 за внатрешниот локус, за надворешниот локус има вредност 10 и за училишниот успех 4.0.

Графикон 3: Графички приказ на варијаблите внатрешен и надворешен локус и училишен успех кај партиципиенти од машкиот пол.
Graphic 3: Graphical showing of the variables internal and external locus and grade point in male participants.

3.1 Анализа и интерпретација на резултатите добиени од линеарната корелација

Од добиените резултати од линеарната корелација помеѓу испитуваните варијабли контрола на локус и училишените оцени кај вкупниот број на испитаници, можеме да заклучоме дека корелацијата помеѓу овие две варијабли во испитуваниот примерок на испитаниците не е статистички значајна а коефициентот на корелација r е приближно 0. За надворешниот локус добиен е коефициент на корелација r = 0.15 со

статистичка значајност p = 0.2 за алфа коефициент α= 0.05. Бидејќи за p е добиена поголема вредност од алфа коефициентот (p>0.05) заклучуваме дека резултатите добиени не се со голема значајност.

Оттука може да се заклучи дека почетната хипотеза којашто беше поставена на почетокот на истражувањето и гласи: “ Постои корелација помеѓу локусот на контрола и училишните оцени” се отфрла. А алтернативната хипотеза која гласи дека локусот на контрола нема поврзаност со училишниот успех се потврдува.

Во продолжение ќе бидат табеларно и графички претставени резултатите посебно за варијаблата надворешен локус и училишен просек и внатрешен локус и училишен просек.

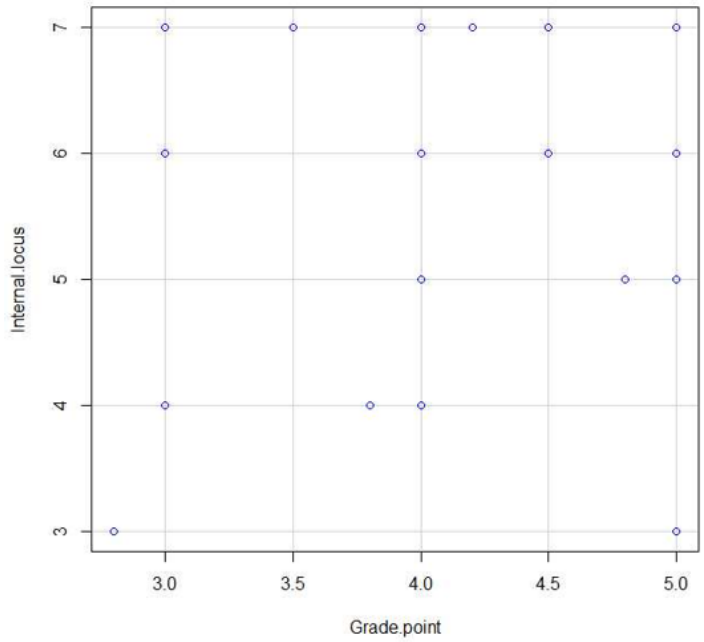
Табела 4: Резултати од линеарна корелација помеѓу испитуваните варијабли внатрешен локус и училишни оцени кај вкупниот број на испитаници, прикажано со Пирсоновиот коефициент на корелација.
Tabel 4: Results of the linear correlation between the researched variables internal locus and grade point from the total number of participants, shown with Pearson’s coefficient of correlation.

	Училишни оцени	Внатрешен локус
Училишни оцени	1	0.19
Внатрешен локус	0.19	1

Табела 5: Резултати од тестот на корелација за испитуваните варијабли внатрешен локус на контрола и училишен просек
Tabel 5: Results from the test of correlation from the researched variables internal locus of control and grade point.

t	df	P value	cor (r)
1.2	35	0.2	0.19

Графикон 4: Графички приказ на корелацијата на испитуваните варијабли училишен просек и внатрешен локус од вкупниот број на испитаници.
Graphic 4: Graphical showing of the correlation between the researched variables grade point and internal locus of control from the total number of participants.

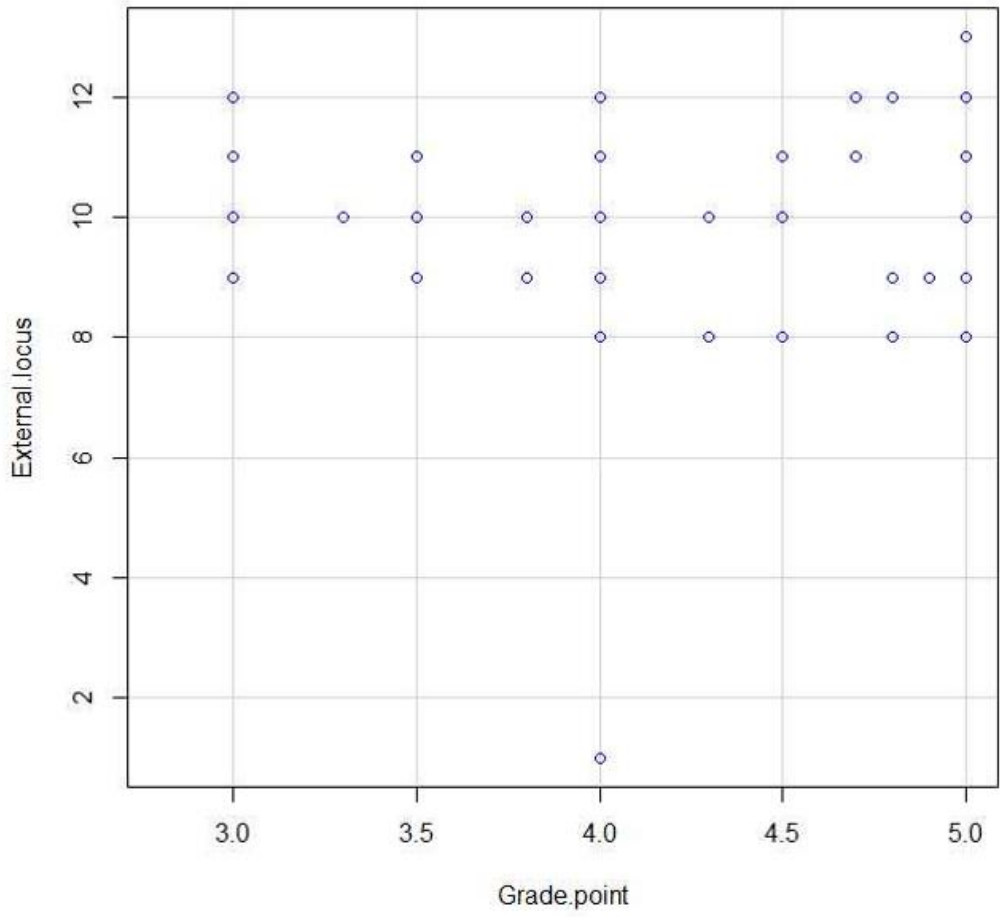
Табела 6: Резултати од линеарна корелација помеѓу испитуваните варијабли надворешен локус и училишни оцени кај вкупниот број на испитаници, прикажано со Пирсоновиот коефициент на корелација.
Tabel 6: Results of the linear correlation between the researched variables external locus and grade point from the total number of participants, shown with Pearson's coefficient of correlation.

	Училишен просек	Надворешен локус
Училишен просек	1	0.15
Надворешен локус	0.15	1

Табела 7: Резултати од тестот на линеарната корелација на испитуваните варијабли надворешен локус и училишен просек
Tabel 7: Results from the test of linear correlation and the researched variables external locus and grade point.

t	df	P value	Cor (r)
1.19	61	0.2	0.15

Графикон 5: Графички приказ на корелацијата на испитуваните варијабли училишен просек и надворешен локус на контрола од вкупниот број на испитаници.
Graphic 5: Graphical showing of the correlation between the researched variables grade point and external locus of control from the total number of participants.

Во горе наведените графици се покажува дека нема корелација помеѓу локусот на контрола и училишниот успех.

Анализа и интерпретација на добиените резултати од независниот t – тест.

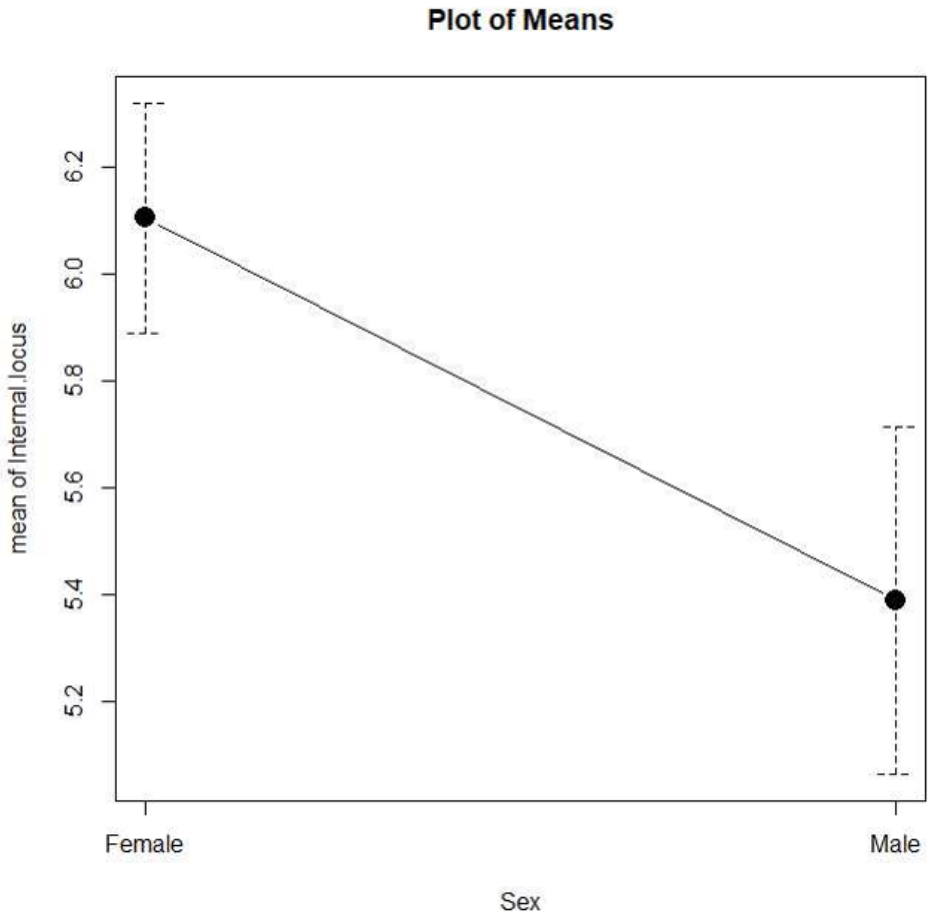
За проверка на алтернативната хипотеза која гласи “ Постојат полови разлики во локусот на контрола” беше употребен независен t-тест за варијаблите пол и внатрешен локус и пол и надворешен локус. Резултатите и интерпретацијата од тестот се прикажани подолу во табелата.

Табела 8: Резултати од тестот за независни примероци за варијаблите пол и внатрешен локус.
Tabel 8: Results from the independent t-test for the variables sex and internal locus.

Варијабла	Аритм.ср/ж	Аритм.ср/м	t	df	p-value
Внатрешен локус и пол	6.1	5.3	1.8	29.7	0.07

Од резултатите добиени од тестот за несзависни примероци за варијаблите внатрешен локус и пол, за средната вреднос кај женскиот пол е добиена вредност од 6,1 додека за машките изнесува 5,3 со статистичка значајност од p = 0.07**. Оттука можеме да заклучиме дека постојат полови разлики во однос на внатрешниот локус на контрола и се потврдува втората алтернативна хипотеза односно дека постојат полови разлики во основа на локусот на контрола.**

Графикон 6: Графички приказ на резултатите од t-тестот за независни примероци.
Graphic 6: Graphical showing of the results from the t-test of independent examples.

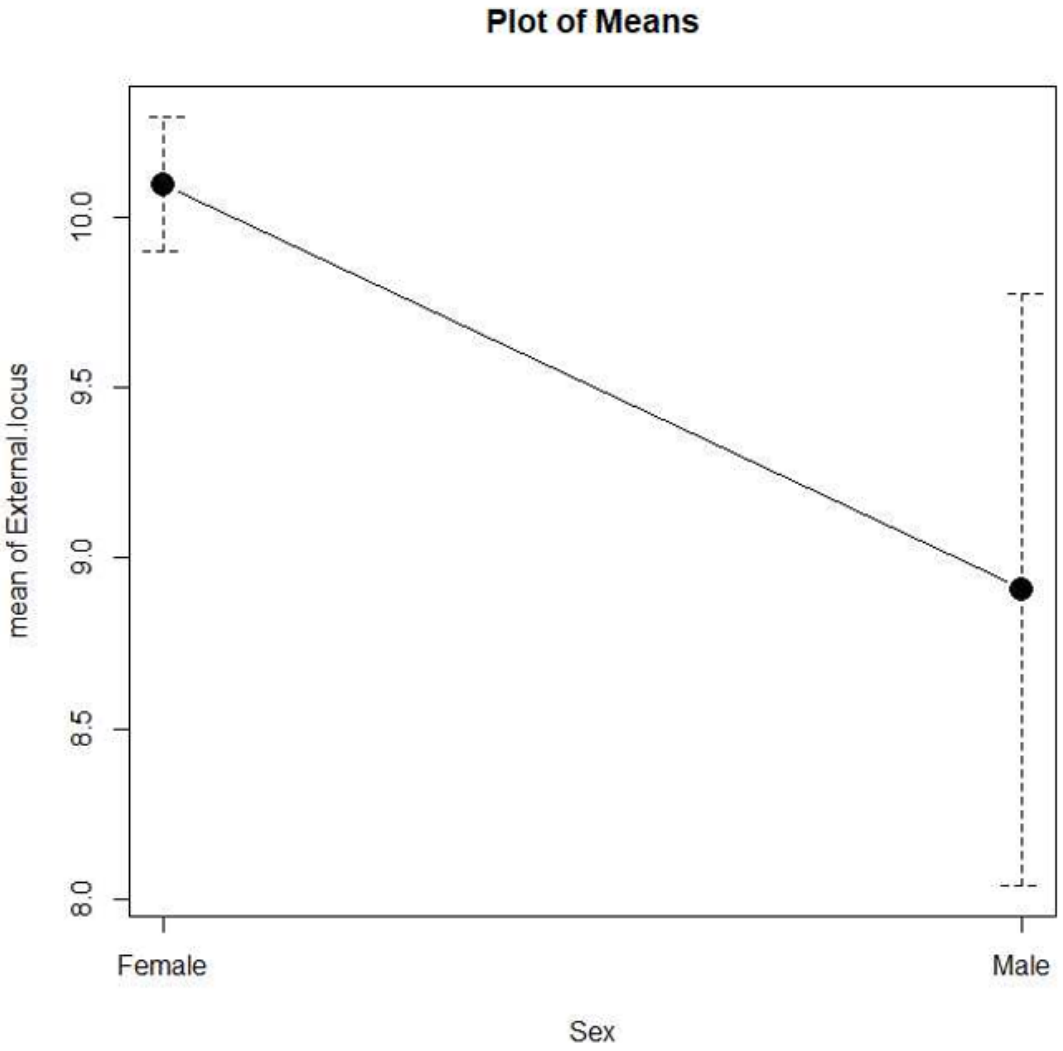
Табела 9: Резултати од тестот за независни примероци за варијаблите пол и надворешен локус.
Tabel 9: Results of the test for independent examples for the variables sex and external locus.

Варијабла	Аритм.ср/ж	Аритм.ср/м	t	df	p-value
Надворешен локус и пол	10.09	8.9	1.3	11.04	0.2

Од резултатите добиени на t-тестот за независни примероци за варијаблите надворешен локус и пол, се добиени средни вредности за женски пол 10,9 и машки пол 8,9. Статистичката значајност изнесува p=0,2 што укажува на статистичка значајност на резултатите.

Резултатите добиени од независниот t-тест, прикажани погоре во табелите укажуваат на полови разлики во однос на локусот на контрола со што се потврдува алтернативната хипотеза која гласи постојат полови разлики во однос на локусот на контрола.

Графикон 7; Графички приказ на резултатите од t-тестот за независни примероци за варијаблите надворешен локус и пол.
Graphic 7: Graphical showing of the results from the t-test for independent examples regarding the variables external locus and sex.

8. Дискусија

- Локусот на контрола како значаен дел од личноста кај секоја индивидуа, сè уште не е доволно истражен и простудиран, па и научните истражувања кои се направени на оваа тематика се ограничени. Истражувањата кои се насочени кон одговарање на прашања од овој вид, исто така се и од големо психолошко значење.Со ова истражување всушност доаѓаме до заклучок дека локусот на контрола како една варијабла која првично беше земена како фактор врз училишниот успех, всушност нема поврзаност со училишниот успех.
- Од резултатите од спроведеното истражување добиваме увид за моменталната состојба на локусот на контрола кај 100 средношколци од СОУ „Славчо Стојменски” во градот Штип – Резултатите добиени во ова истражување иако се статистички точни и релевантни за градот Штип, земајќи ги предвид околностите на тестирањето и сите променливи варијабли кои се сметаат како релевантни за истражувањето.
- Мислам дека доминантноста на надворешниот локус (63% НЛК наспроти 37% ВЛК) на контрола не би требало да биде некој шокантен податок во ваквите истражувања кои се направени кај лица кои сепак се сеуште адолесценти и се само 18 години односно на плодот на возрасноста, т.е сепак е прифатлив фактот дека нивните родители се тие кои имаат големи влијание врз нивните одлуки и секојдневни случувања кои по автоматизам се препишуваат на надворешниот локус на контрола.
- Треба да се земе предвид и нивото на свесноста кај испитаниците, колку тие самите се свесни за нивните одговори (дали и колку се веродостојни и соодветствуваат на нивната реална состојба во којашто живеат), па во зависност од тоа до кое ниво е развиена таа свесност, ќе зависи и колку добиените вредности се веродостојни и колку прецизно ја отсликуваат реалната состојба кај испитаните ученици од СОУ „Славчо Стојменски” во Штип.
- Бројот на испитаници кои беа опфатени во истражувањето сепак е репрезентативен земајки предвид дека севкупно во Штип има 4 средни

школи а ова истражување ги опфаќа сите ученици во четврта година на СОУ „Славчо Стојменски” каде има најмногу запишани ученици во училишната 2019г во Штип.

- Примерокот кој беше употребен беше пригоден, што укажува на тоа дека примерокот не може да биде тотален репер за целокупната состојба кај населението од целиот град за корелацијата помеѓу испитуваните варијабли – Внатрешен и надворешен локус на контрола.
- Од спроведеното истражување заклучуваме дека почетната хипотеза којашто е на почетокот на истражувањето и гласи: “ Постои корелација помеѓу локусот на контрола и училишните оцени” се отфрла.
- Алтернативната хипотеза која гласи дека локусот на контрола нема поврзаност со училишниот успех се потврдува.
- постојат полови разлики во однос на внатрешниот локус на контрола и се потврдува втората алтернативна хипотеза која гласи дека постојат полови разлики во основа на локусот на контрола.
- Резултатите добиени од независниот t-тест, прикажани погоре во табелите ја потврдуваат втората алтернативна хипотеза, односно дека постојат полови разлики во однос на локусот на контрола

За споредба со претходно направеното истражување се зададени следните 3 истражувања кои се компаративно наменети:

- Истражување 1

Locus of Control and Academic Achievement among Orang Asli Students in Malaysia

Овој труд е земен предвид во компарацијата за да се идентификува локусот на контрола и неговата врска со академските достигнувања на учениците од Оранг Асли. Исто така, треба да се утврдат разликите во локусот на контрола според возраста и полот. Вкупно 402 ученици Оранг Асли (n машки = 39,05%, n женски = 60,95%; n возраст 14 = 57,71%, n возраст 16 = 42,29%) од десет средни училишта во државите Перак и Паханг вклучени во оваа студија. Испитаниците беа избрани преку техника на повеќефазен примерок и податоците беа собрани со помош на прашалници. Студијата покажа дека мнозинството од испитаниците (61,94%) имаат тенденција да имаат надворешен локус на контрола. Во меѓувреме, локусот на контрола покажа значајна разлика во однос на возраста ($t = 3,03$; $p < 0,01$). Доцните адолесценти имаат

тенденција да имаат внатрешен локус на контрола. Сепак, немаше значајна разлика во однос на полот (t =-0,60; p > 0,05). Понатаму, локусот на контрола покажа значајни разлики според различни нивоа на академски постигања со F(2, 399) = 19,58; стр <0,01. Оние студенти кои имаат повисоко ниво на академски постигнувања имаат тенденција да имаат внатрешен локус на контрола, во споредба со студентите со ниски академски постигнувања. Како заклучок, со зголеменото ниво на внатрешен локус на контрола кај учениците Оранг Асли, тоа ќе ја зголеми нивната контрола на напорите за академско достигнување.

Малезија – не се пронајдени полови разлики во однос на локус на контрола. Користен независен т – тест. 402 студенти

Конклузија - Добиени статистични значајни резултати за поврзаноста на локусот на контрола и академскиот успех. Ученици со внатрешен локус на контрола имаат подобар академски успех.

- Истражување 2

Relationship between Locus of Control and Academic Achievement of Secondary School Students in Abia State

Chinedu, O. R., & Nwizuzu, C. B. (2021). Relationship between locus of control and academic achievement of secondary school students in Abia State. Journal of Analytical Sciences, Methods and Instrumentation, 11(02), 15–22. https://doi.org/10.4236/jasmi.2021.112002

Студијата е направена за цел да ја утврди врската помеѓу локусот на контрола и академските постигања на средношколците. Забележано е дека некои ученици постигнуваат повисоки резултати, додека некои постигнуваат пониски дури и откако биле изложени на истата тема од истиот инструктор. Целта на студијата беше да се утврди дали локусот на контрола е во корелација со академските постигања на учениците како модерирани според полот и училишниот тип. Студијата беше закотвена на теоријата на атрибуција. Студијата усвои дизајн на корелациско истражување. Вкупно 388 SS3 ученици во зоната Aba Education беа избрани со употреба на намерно и едноставни техники на случаен избор. Инструменти за собирање податоци беа усвоена скала LOC и резултатите од испитите на учениците

по математика, англиски и CRS. За да се утврди веродостојноста на инструментот, беше употребен Кудер-Ричардсон тест за веродостојност (KR-20) и беше добиен вкупен коефициент од 0,76 за LOC скалата. Податоците беа анализирани со помош на коефициентот на корелација на моментот на производот на Pearson. Резултатите покажаа значајна врска помеѓу локусот на контрола и академските достигнувања на машките студенти. Резултатите исто така покажаа значајна врска помеѓу локусот на контрола и академските достигнувања на учениците од јавните училишта. Врз основа на наодите, беше препорачано дека училишниот авторитет треба да поттикне добри перформанси со наградување на учениците со одлични перформанси, бидејќи кога доброто однесување е наградено, поединецот е мотивиран да работи подобро. Исто така, владата треба да им обезбеди на училиштата неопходна инфраструктура која би го направила наставата и учењето многу интересни.

Конклузија - Добиен резултат за постоечка поврзаност помеѓу локусот на контрола и академскиот успех – пирсонова корелација

DOI: 10.4236/jasmi.2021.112002

- Истражување 3

Locus of Control and Academic Achievement of Undergraduate College Students of Guwahati City

Sabiha Alam Choudhury, 2 Prof. Indranee P. Borooah, 1PhD. Research scholar, Dept of Psychology Gauhati University, Assam,India 2Dept of Psychology Gauhati University, Assam,India

Не беше откриено дека корелацијата помеѓу надворешниот локус на контрола и академските достигнувања е значајно, што укажа дека силата на асоцијацијата е многу помала, односно зголемување на нивото на Надворешниот Локусот на контрола не води до зголемување на нивото на академски постигања на студентите. Бруно У. Onyekuru, Josephat O. Ibegbunam (2014) спроведе корелациона студија за да ја истражи врската помеѓу анксиозност од тестот, локус на контрола и академски постигања на учениците. Студијата, исто така, откри дека има слаба и незначителна негативна

корелација помеѓу надворешниот локус на контрола и академските постигања на учениците.

Конклузија - Не е добиена статистички значајна поврзаност со користењето напирсонова корелација која е спроведена на 200 студенти.

СПОРЕДБА - Во однос на претходни релевантни истражувања,резултатите од истражувањето кое беше спроведено во гимназијата и при што не е добиена корелација помеѓу двете варијабли соодествува со истражувањето направено од (Sabiha Alam Choudhury, 2 Prof. Indranee P. Borooah) во Асам Индија. Имено тие на 200 испитаници со примена на пирсонов метод на корелација исто така немат утврдено значајна поврзаност на локус на контрола и училишниот успех. Во друго истражување спроведено од Azlina Mohd Khir и Hanina Hamsan во Малезија на 402 испитаници, со примена на one way ANOVA е пронајдена поврзаност помеѓу внатрешниот локус и училишниот успех, $F(2, 399) = 19.58$; $p < 0.01$ Во истото истражување со примена на independent t-test не се пронајдени полови разлики во користењето на локус на контрола ($t = -0.60$; $p > 0.05$), што не е случај во истражувањето кое беше спроведено во гимназијата во кое за варијаблата внатрешен локус и пол се добиени разлики ($t=1.7$; $p=0.07$).

Поврзаност помеѓу локус на контрола и училишен успех со примена на пирсонова метода на корелација е добиена во истражувањето на Chinedu, O. R., & Nwizuzu, C. B. (2021) во Абиа (Нигерија). Нивните резултати покажуваат позитивна корелација помеѓу локусот на контрола и училишниот успех - $r = 0.762$, $n = 188$, $p = 0.000$.

Сепак во предвид треба да се земат и социокултурните разлики помеѓу учениците кои во голема мера можат да имаат влијание врз начинот на размислување а со тоа и врз начинот на донесување на одлуки.

XVII. ЗАКЛУЧОК

- Од спроведеното истражување заклучуваме дека почетната хипотеза којашто е на почетокот на истражувањето и гласи: “ Постои корелација помеѓу локусот на контрола и училишните оцени” се отфрла.

- Алтернативната хипотеза која гласи дека локусот на контрола нема поврзаност со училишниот успех се потврдува.

- постојат полови разлики во однос на внатрешниот локус на контрола и се потврдува втората алтернативна хипотеза која гласи дека постојат полови разлики во основа на локусот на контрола.

- Резултатите добиени од независниот t-тест, прикажани погоре во табелите ја потврдуваат втората алтернативна хипотеза, односно дека постојат полови разлики во однос на локусот на контрола

- Врз основа на направеното истражување и спроведеното тестирање се доаѓа до заклучок дека училишниот успех нема знајачна корелација со локусот на контрола, поконкретно на спроведеното истражување во СОУ „Славчо Стојменски„ во Штип, од резултатите привземени од 100 испитаници и од добиените резултати од линеарната корелација помеѓу испитуваните варијабли контрола на локус и училишените оцени кај вкупниот број на испитаници, можеме да заклучиме дека корелацијата помеѓу овие две варијабли во испитуваниот примерок на испитаниците не е статистички значајна а коефициентот на корелација r е приближно 0. За надворешниот локус добиен е коефициент на корелација r = 0.15 со статистичка значајност p = 0.2 за алфа коефициент α= 0.05. Бидејќи за p е добиена поголема вредност од алфа коефициентот (p>0.05) заклучуваме дека резултатите добиени не се со голема значајност.
- Од резултатите добиени на t-тестот за независни примероци за варијаблите надворешен локус и пол, се добиени средни вредности за женски пол 10,9 и машки пол 8,9. Статистичката значајност изнесува p=0,2 што укажува на слаба значајност на резултатите.
- Од резултатите добиени од тестот за независни примероци за варијаблите внатрешен локус и пол, за средната вреднос кај женскиот пол е добиена вредност од 6,1 додека за машките изнесува 5,3 со статистичка значајност од p

= 0.07. Оттука можеме да заклучиме дека постојат полови разлики во однос на внатрешниот локус на контрола.

Земајки предвид за постоењето на културолошките разлики како и сензитивноста на групата која е земена за испитување, ова истражување покажа резултати кои се разликуваат во други култури како Индија и Азија.

Локусот на контрола има големо влијание врз секојдневието на секој поединец, но предвид треба да се земат и културолошките предуслови кои што можат да влијаат врз самиот локус и поединечно како на надворешниот и на внатрешниот локус на контрола.

Во иднина, треба да се направат истражувања кои ќе ја истражат поврзаноста помеѓу локусот на контрола и социоекономскиот статус на единката, локусот на контрола и неговото влијание врз единката во работната средина – односно, дали внатрешниот или надворешниот локус на контрола е подобар во однос на почеток на нова кариера, дали промената на локусот на контрола кон внатрешен е подобар кога единката се издигнува во хиерархиската скала на самото работно место. Сепак, овие прашања се поставуваат доколку претходно може да се заклучи дека единката е способна да го промени доминантниот локус на контрола (од внатрешен во надворешен или обратно).

РЕФЕРЕНЦИ И КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Alperen Manisaligil, İsmail Gölgeci, Arnold B. Bakker, Ahmet Faruk Aysan, Mehmet Babacan, Nurullah Gür, Understanding change in disruptive contexts: The role of the time paradox and locus of control, Journal of Business Research, 10.1016/j.jbusres.2022.113491, 156, (113491), (2023).
2. Anna McNamara, The locus of control in higher education, a case study from performer training, Theatre, Dance and Performance Training, 10.1080/19443927.2022.2084450, 13, 4, (602-615), (2022).
3. *Arslan, C., Dilmac, B., & Hamarta, E. (2009). Coping with stress and trait anxiety in terms of locus of control: A Study with turkish university students. Social Behavior & Personality: An International Journal, 37, 791-800.*
4. Caleb B. Weinhardt, Jolina H. Ruckert, Internal Locus of Control Predicts Proenvironmental and COVID-19 Health-Related Behaviors: A Pilot Study, Ecopsychology, 10.1089/eco.2022.0016, (2022).
5. Challiol, H. and Mignonac, K. (2005) Journal of Organizational Behaviour, 26, 3, 247-274.
6. Christian Højen Bisgaard, Locus of Control in Dynamic Settings: a Semiotic Extension of an Old Theory, Human Arenas, 10.1007/s42087-020-00127-5, 4, 4, (542-562), (2020).
7. Cicirelli, V. (2006) Caregiving decision making by older mothers and adult children: process and expected outcome. Psychology and Aging, 21, 2, 209-211.
8. Clack, G.B., Allen, J., Cooper, D. and Head, J.O. (2004) Personality differences between doctors and their patients: implications for the teaching of communication skills. Medical Education, 38, 2, 177-186.
9. Claire A. Simmers, Adela J. McMurray, Navigating Work Career through Locus of Control and Job Satisfaction: The Mediation Role of Work Values Ethic, Merits, 10.3390/merits2040018, 2, 4, (258-269), (2022).
10. Daniel P. Hampson, Shiyang Gong, Yi Xie, How consumer confidence affects price conscious behavior: The roles of financial vulnerability and locus of control, Journal of Business Research, 10.1016/j.jbusres.2020.10.032, 132, (693-704), (2021).
11. Denburg, N., Tranel, D. and Bechara, A. (2005) The ability to decide advantageously declines prematurely in some normal older persons. Neuropsychologia, 43, 1099-1106.

12. *Denny, K., & Steiner, H. (2009). External and internal factors influencing happiness in elite collegiate athletes. Child Psychiatry & Human Development, 40, 55-72.*
13. Ellen Zerbe, Gabriella Sallai, Catherine G. P. Berdanier, Surviving, thriving, departing, and the hidden competencies of engineering graduate school, Journal of Engineering Education, 10.1002/jee.20498, 112, 1, (147-169), (2022).
14. Fellows, L. (2004) The Cognitive Neuroscience of human decision-making: a review and conceptual framework. Behavioural and Cognitive Neurosciences Reviews, 3, 159-172
15. Fellows, L. and Farah, M. (2005) Different underlying impairments in decisionmaking following ventromedial and dorsolateral frontal lobe damage in humans. Cerebral Cortex, 15, 58-63.
16. Fredricks, J. A., & Simpkins, S. D. (2012). Promoting positive youth development through organized after-school activities: Taking a closer look at participation of ethnic minority youth. Child Development Perspectives, 6, 280–287.
17. Friedman, H.S., Kern, M.L., & Reynolds, C.A. (2010). Personality and health, subjectivity wellbeing, and longevity. Journal of Personality, 78(1), 179-216.
18. Fry, R., & Passel, J. S. (2009). Latino children: A majority are U.S.-born offspring of immigrants. Washington, DC: Pew Research Center.
19. *Glifford, D., Briceno-Perriott, J., & Mianzo, F. (2006). Locus of control: Academic achievement and retention in a sample of university first-year students. Journal of College Admission, 191, 18-25.*
20. Gonzalez, C., Thomas, R. and Vanyukov, P. (2005) The relationships between cognitive ability and dynamic decision-making. Intelligence, 33, 2, 169-186. Gray, J.R. (1999) A bias toward short-term thinking in threat-related negative emotional states. Personality and Social Psychology Bulletin, 25, 65-75.

    http://psych.fullerton.edu/jmearns/rotter.htm

21. J.A. Mawson, P.K. Miller, L. Booth, Stress, a reflective self and an internal locus of control: On the everyday clinical placement experiences of older undergraduate radiographers in the UK, Radiography, 10.1016/j.radi.2021.07.019, 28, 1, (55-60), (2022).
22. *James, W., & Woodruff, A., & Werner, W. (1965). Effect of internal and external control upon changes in smoking behavior. Journal of Consulting Psychology, 29, 184-186.*

23. Julia Álvarez-Rodríguez, Raquel Leirós-Rodríguez, Jaume Morera-Balaguer, Pilar Marqués-Sánchez, Óscar Rodríguez-Nogueira, The Influence of the Locus of Control Construct on the Efficacy of Physiotherapy Treatments in Patients with Chronic Pain: A Systematic Review, Journal of Personalized Medicine, 10.3390/jpm12020232, 12, 2, (232), (2022).
24. Jungermann, H. and Fischer, K. (2005) Using expertise and experience for giving and taking advice, in T. Betsch, and S. Haberstroh (eds), The Routines and Decision Making, Lawrence Erlbaum, Mahwah.
25. Kar Fye Alvin Lee, Eun Hee Lee, Adam Charles Roberts, Josip Car, Chee Kiong Soh, Georgios Christopoulos, Effects of fun-seeking and external locus of control on smoking behaviour: a cross-sectional analysis on a cohort of working men in Singapore, BMJ Open, 10.1136/bmjopen-2022-061318, 12, 10, (e061318), (2022).
26. Kolbert, E. (July 2, 2012). Spoiled rotten: Why do kids rule the roost? The New Yorker, 76-79
27. Larson, R. W. (2011). Positive development in a disorderly world. Journal of Research on Adolescence, 21, 317-334.
28. Lerner, J.S. and Tiedens, L.Z. (2006) Portrait of the angry decision maker: how appraisal tendencies shape anger's influence on cognition. Journal of Behavioral Decision Making, 19, 115-137.
29. Linna Xu, Zhi Liu, Ming Ji, Yuntao Dong, Chia-Huei Wu, Leader Perfectionism—Friend or Foe of Employee Creativity? Locus of Control as a Key Contingency, Academy of Management Journal, 10.5465/amj.2019.0165, 65, 6, (2092-2117), (2022).
30. Lodi-Smith, J. & Roberts, B. W. (2007). Social investment and personality: A meta-analysis of the relationship of personality traits to investment in work, family, religion, and volunteerism. Personality and Social Psychology Review, 11, 68-86.
31. Luce, M. (2005) Decision making as coping. Health Psychology, 24, S23-S28.
32. Ludtke, O., Roberts, B. W., Trautwein, U., & Nagy, G. (2011). A random walk down university avenue: Life paths, life events, and personality change at the transition to university life. Journal of Personality and Social Psychology, 101, 620-637.
33. Mahmoud Ibraheam Saleh, Tourists’ interpretations toward tourism destinations: viewpoint to apply locus of control theory, Tourism Critiques: Practice and Theory, 10.1108/TRC-05-2021-0009, 2, 2, (222-234), (2021).
34. Mearns, J. (2012). The Social learning theory of Julian B. Rotter. Retrieved from

35. Meng Xiong, Wendy Johnson, Perceived discrimination and relative deprivation in Chinese migrant adolescents: the mediating effect of locus of control and moderating effect of duration since migration, Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health, 10.1186/s13034-021-00436-9, 16, 1, (2022).
36. Michael Majerczyk, Joel Owens, Nathan Waddoups, Contract Framing, Expected Disappointment, and Effort: The Moderating Role of External Locus of Control, Journal of Management Accounting Research, 10.2308/jmar-52566, 32, 2, (183-200), (2019).
37. Mills, J., & Cullen, T. (1994). Locus of control orientation among obese adults in outpatient treatment for obesity. Journal of Psychology, 128, 333.
38. Patrizia Steca, Locus of Control, Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research, 10.1007/978-3-319-69909-7, (1-4), (2020).
39. Roberts, B. W., & Bogg, T. (2004). A 30-year longitudinal study of the relationships between Conscientiousness related traits, and the family structure and health behavior factors that affect health. Journal of Personality, 72, 325 – 354
40. Roberts, B. W., & Wood, D. (2006). Personality development in the context of the neosocioanalytic model of personality. In D. Mroczek & T. Little (Eds.), Handbook of personality development (pp. 11 – 39). Mahwah, NJ: Erlbaum.
41. Roberts, B. W., Wood, D., & Smith, J. L. (2005). Evaluating five factor theory and social investment perspectives on personality trait development. Journal of Research in Personality, 39, 166 – 184.
42. Roberts, B.W., Caspi, A., & Moffitt, T. (2003). Work experiences and personality development in young adulthood. Journal of Personality and Social Psychology, 84, 582-593
43. Roddenberry, A., & Renk, K. (2010). Locus of control and self-efficacy: Potential mediators of stress, illness, and utilization of health services in college students. Child Psychiatry & Human Development, 41, 353-370.
44. Sadowiski, C., Blackwell, M., & Willard, J. (1986). Assessing locus of control, perceived stress, and performance of student teachers. Education, 106, 352.
45. Sanders, M., Halcomb, C., Fray, M., & Owens, J. (1973). Internal-external locus of control and performance on a vigilance task. Perceptual and Motor Skills, 42, 939-943.

46. Sivan Levi, Henny Amir, Gil Goldzweig, Ilanit Hasson-Ohayon, Michal Braun, Patient–oncologist working alliance and its relation to locus of control, Palliative and Supportive Care, 10.1017/S1478951522001377, (1-8), (2022).
47. Stroup, S., Appelbaum, P., Swartz, M., Mukesh, P. et al. (2005) Decision-making capacity for research participation among individuals in the CATIE schizophrenia trial. Schizophrenia Research, 80, 1, 1-8.
48. Suwarsi, S., & Budianti, N. (2009). Influence of locus of control and job involvement to organizational culture applied by employees on bank x. World Academy of Science, Engineering & Technology, 60, 616-621.
49. Van Der Westhuizen, S., De Beer, M., & Bekwa, N. (2011). Psychological strengths as predictors of postgraduate students' academic achievement. Journal of Psychology, 21, 473-478.
50. Weisner, T. (2002). Ecocultural pathways, family values, and parenting. Parenting: Science and Practice, , 325-334.
51. Wolk, S., & Ducette, J. (1973). The Moderating effect of locus of control in relation to achievement-motivation variables. Journal of Personality, 41, 59-70.
52. Wood, D., Larson, R.W. & Brown, J.R. (2009). How adolescents come to see themselves as more responsible through participation in youth programs. Child Development, 80,295-309.
53. Yu Bai, Dorien Emmers, Ying Li, Lei Tang, Parental locus of control and early childhood development: Evidence on parent and grandparent caregivers in rural China, China Economic Review, 10.1016/j.chieco.2022.101814, 74, (101814), (2022).

ПРИЛОЗИ

ТЕХНИКА – Анкетирање и скалирање за собирање на податоци (години и оцени)

Инструменти – Скала за локус на контрола

- Величков, А., Лукарски, Г., Радославова, М., Русева, Л., Генова, С. (1987). Мерна алатка за локус на контрола: дизајн, доверливост и валидност на конструкцијата. Психолошки истражувања, , 96-105 (Во Бугарија)

КЛУЧ : Овој прашалник содржи парови на искази обележани со буквите „А“ и „Б“. Од секој пар се избира изјавата (секогаш само една) за која мислите дека подобро го изразува вашето мислење. Не избирајте изјава само затоа што повеќето луѓе би го избрале или затоа што повеќе ти се допаѓа.

За да го се направи збор, внимателно се читаат двете изјави, без премногу да се размислува за истите. Обично првиот впечатокот е најдобар. Нема точни или погрешни одговори.

Во некои случаи, може да откриете дека двете изјави се исти прифатливи или ниту едно од нив не одговара на вашето мислење. Во такви случаи обидете се да изберете она што е поблиску до вас.

1.

(А) Среќата се состои во тоа да имате дом и автомобил.

(Б) Среќа за повеќето луѓе е да имаат блиски пријатели.

2.

(А) Понекогаш се чувствувам како да не можам да направам ништо во однос на нефер ситуации

(Б) Не можам да замислам некој да ме обвини за некоја нефер ситуација

3.

(А) Обичниот граѓанин може да влијае на одлуките на управни тела.

(Б) Учествувањето во некои тела не може да промени ништо.

4

(А) Можам да ги контролирам моите емоции.

(Б) Постојат чести моменти кога не можам да ги контролирам моите емоции

5.

(А) Повеќето луѓе се добри и пријатни

(Б) Луѓето не им помагаат на другите ако околностите не ги принудуваат.

6.

(А) На крајот на краиштата, човеку добива почит затоа што ја заслужил

(Б) За жал, честопати не се почитуваат напорите на луѓето

7.

(А) Без да знам зошто, понекогаш Јас правам работи што не сакам да ги правам

(Б) Јас секогаш контролирам што правам

8.

(А) Често чувствувам дека имам мало влијание врз она што е ми се случува.

(Б) Не можам да верувам дека среќата има важна улога во мојот живот .

9.

(А) Постојат луѓе кои едноставно не се добри.

(Б) Во секоја личност има нешто добро.

10.

(А) Секогаш е можно да го контролирате вашето однесување.

(Б) Кога ќе се случат одредени работи често ми се случува даа не можам да ги контролирам моите реакции.

11.

(А) Кога правам планови секогаш знам дека ќе ги остварам

(Б) Не е секогаш многу разумно да се прават планови далеку напред затоа што многу често работите зависат од случајноста.

12.

(А) Секогаш се чувствувам одличо кога треба да решавам нешто

(Б) Ако некој е доволно упорен секогаш може да го има она што го сака

13.

(А) Би сакал да живеам во мал град или село.

(Б) Би сакал да живеам во голем град.

14.

(А) Понекогаш правам импулсивно работи што во друга прилика не би ги направил/а

(Б) Секогаш можам да ги контролирам моите постапки.

15.

(А) Луѓето се толку различни што секогаш може се да се очекува од секого.

(Б) Луѓето имаат различни барања,но мора да се усогласи пред сѐ со зацртаната цел.

16.

(А) Иако е тешко, јас секогаш можам со голема сила да контролирам се

(Б) Не можам секогаш да ги контролирам сите ваши постапки.

17.

(А) Потешко е да се изгубат пари,отколку пријател.

(Б) Луѓето се најважната работа овој свет

18.

(А) Мислењето дека наставниците се лоши, е погрешно

(Б) Повеќето студенти не разбираат до кој степен се нивните проценки под влијание на случајноста.

19.

(А) Забележав дека има денови, во кои работите се подредени сами по себе.

(Б) Не верувам во постоење на добри и лоши денови; тие се такви како што сами ги правиме.

20.

(А) Не може секогаш да се владеат желбите и делата

(Б) Ако некој сака, секогаш може да го контролира неговиот нагон за д ане му пречи на неговото однесување